

234 zprávy '85

KRAJSKÉHO
VLASTIVĚDNÉHO MUZEA
V OLOMOUCI

NÁLEZ PRAŽSKÝCH GROŠŮ KARLA IV. (1346—1378) U HORNÍ LODĚNICE — NOVÝCH DVORCŮ A PROBLEMATIKA HISTORIE ULRICHOVY VSI

Při sklízni brambor došlo dne 26. září 1984 na parcele číslo 452/1 v trati „U starého domu“ na katastrálním území Horní Loděnice v okrese Olomouc k nálezu pražských grošů Karla IV. (1346—1378).¹ Depot byl rozmetán sklízecím strojem v pásu širokém 6 metrů a dlouhém 30 metrů, táhnoucím se přibližně ve směru jz.—sv., tedy souběžným s polní vozovou cestou parc. čís. 1929/1, od níž byl vzdálen 50 m severně ve spojnici východního okraje lesní plochy parc. čís. 483. Naleziště je v dosti výrazné terénní situaci, dotýká se vrstevnice 574 na okraji znatelného poklesu okolního terénu, v jihozápadním směru spádnice táhlé vyvýšeniny završené kótou 578,6 (350 m od ní). Od sídliště Nových Dvorců je síce odděleno vodotečí, ale utvářením terénu a hlavně vzdáleností inklinuje spíše k tomuto osídlení než k Horní Loděnici, k níž náleží pouze katastrálně, a to situací jen málo vzdálenou od někdejší hranice katastru. Vzdušná přímka od středu Horní Loděnice (kostela) vedená jihozápadně činí 1195 m, kdežto čára od středu nádvoří bývalého Nového dvora (kaple) východním směrem obnáší pouze 810 m. Spádovost k současným Novým Dvorcům je tedy nesporná.² Při této poměrně odlehlosti od zmíněného sídliště nelze za současného stavu vyvodit, jak se tezaurátor orientoval ve volném terénu. Při popsaném rozptýlení se rovněž nepodařilo zjistit uložení v keramickém či jiném obalu.

Sklizeň probíhala za ztížených klimatických podmínek, půda byla značně rozmoklá. Při sklízni vypomáhali žáci středního odborného učiliště lesnického ze Sternberka, kteří také upozorovali první vyorané mince. Přítomní profesoři školiv ing. J. Kaderková a ing. J. Kubát velmi pohotově konstatovali význam nálezů,³ případ hlásili Krajskému vlastivědnému muzeu v Olomouci a provedli se žáky v následujících dnech přes trvající nepříznivé počasí detailní průzkum místa nálezů, který předali spolu s dokumentací numismatickému oddělení olomouckého muzea 3. října 1984.

Při sklízni byl nasazen řádkovací prosévací vyorávač brambor polské výroby KEP—2 (nazývaný též BEK) o záběru 150 cm. U části mincí, která prošla mechanismem, došlo k povrchovému poškození i fragmentaci některých kusů. Spolu s celými mincemi (65 exemplářů, na nichž jsou pouze ojedinělá mechanická poškození) bylo sesbíráno 27 zlomků, z nichž se podařilo ve třech případech sestavit celé, v jednom polovinu ražby, což je svědectvím, že dodatečný průzkum byl prováděn s náležitou pozorností. Zbylých 18 fragmentů nutno počítat za celé mince i když se jedná o zlomky různých velikostí a nestejně výpovědní schopností. Při převzetí činil kusový počet 92,⁴ sloučením souvisejících zlomků bylo dosaženo konečného počtu 87.⁵

Systematické zpracování nálezů velmi ztěžuje nezřetelná, chvatně prováděná ražba, což jsme poznali již např. u nálezů z Nových Sadů⁶ a což je známo i obecně (viz konstatování V. Pinty).⁷ Při hodnocení nálezů jsme vycházeli ze systému Václava Pinty⁸ z roku 1971, který se osvědčil, doplňkově bylo užito také o něco starší práce Stanislava Veselého.⁹

Kresby koruny a lva, pokud jich bylo možno použít, odpovídají níže uvedeným variantám mladších ražeb. Na zjištěné anomálie v kresbě nebo písmu upozorňujeme v jednotlivých případech.

První vyčleněnou, chronologicky starší a nečetnou skupinu (inv. čís. N—16853 — N—16856), tvoří kombinace Pintovy varianty aversu IV.a/1 a reversu III.a/1. Zde je nutno připomenout, že u všech čtyř exemplářů se na aversu jeví odlišnost perly na střední lilií koruny, která: vnitřní kruh překrývá (N—16853), dotýká se ho (N—16854), je pod ním (N—16855) a v obdobném případě chybí jí stopka (N—16856). Nutno zvážit jistý rozdíl v obou variantách v Pintově schématu: čtyřlíst v rozdělení reversního textu vyplněný (III.a/1), který mají ražby z Loděnice a v pouhém obryse (IV.a/1); nejde-li o chybně odpozorovaný detail, považujeme loděnické exempláře za mezistupeň mezi oběma variantami, o který (jako zvlášť vyčleněnou variantu) nutno rozmnožit jinak osvědčený Pintův systém.

Kmen nálezu představuje druhá skupina, odpovídající Pintově variantě V (s ohledem na koncová S ve vnitřním opisu aversu nejspíše V.a/2). Ikonografická složka ražeb, poměrně těžko posouditelná vinou povrchní výroby, je vcelku shodná s předlohami, které uvádí V. Pinta. Za zmínku však např. stojí u koruny na aversu výskyt perel na listcích lilií, přičemž perla na vrcholu střední liliie se výjimečně dotýká obvodu (N—16896). Některé anomálie byly pozorovány v utváření lomeného břevna v písmeni M ve slově PRIMVS: toto břevno bylo kolikem v podobě V vyraženo příliš vysoko nad patkami postranních dřίκů (N—16861, N—16876, N—16877) nebo pošunuto více k pravému dřίκu (N—16883, N—16894).

Do této skupiny lze bezpečně zařadit především 13 exemplářů, které mají všechna rozdělovací znaménka (N—16857 — N—16869), dále skupinu 12 mincí nebo zlomků, u kterých chybí ve vnitřním, příp. vnějším opise aversu kroužkové rozdělovací znaménko (N—16870 — N—16881). Rámcově do varianty V spadá 12 ražeb a zlomků, kde nám porůznu chybí některý z rozdělovacích kroužků v aversu, není dosti znatelné znaménko mezi GRATIA REX, ale čitelné je vždy znaménko (hrotitý trojlístek) na reversu (N—16882 — N—16893). Na variantu V a/2 ukazuje přítomnost křížkového kvítu mezi GRATIA REX a tvarem S na aversu, porůznu uchlovanými kroužky v opisech aversu celkem 19 grošů (N—16894 — N—16912); absence reversního rozdělovacího znaménka (pravděpodobně hrotitý trojlístek) způsobuje jejich zařazení s výhradou. Jistým vodítkem k zařazení značného počtu dalších 20 kusů (N—16913 — N—16932) do této varianty je vedle základních ikonografických znaků (kresby koruny a lva) a utváření S na aversu vždy znatelný kroužek ve vnitřním opisu aversu, kdežto kroužky rozdělovací vnější opis jsou zřetelné různě, případně nebyly zaznamenány vůbec, obdobně tak křížový kvítek na aversu a hrotitý trojlístek na reversu. Rovněž s jistými výhradami jsme sem započítali 3 zlomky (N—16933 — N—16935), kde zřetelnost grafických rozdělovacích znamének doznívá výskytem některého z kroužků ve vnějším opise reversu. Pouze jeden kompletní exemplář a tři samostatné zlomky (N—16936 — N—16939) postrádají jakákoli grafická znaménka, s velkou pravděpodobností je však můžeme přiřadit k Pintově variantě V.

Metrologický přehled nálezu byl seřazen vzestupně do tabulky včetně kusů uchlovaných v různém stupni, což je patrné u pouhých zlomků (Z) na více či méně snížené hmotnosti; hmotnost je rovněž snížena i vylomením, což rovněž uvádíme (V).

Varianta Pinta IV.a/1 — III.a/1

Č.	Čís. inv.	g
1	N—16856	3,311
2	N—16855	3,437
3	N—16853	3,496
4	N—16854	3,889

Varianty Pinta V.a/2

5	N—16938	0,912 Z	33	N—16862	3,165	61	N—16936	3,380
6	N—16933	0,943 Z	34	N—16922	3,169	62	N—16869	3,393
7	N—16924	1,010 Z	35	N—16883	3,177	63	N—16866	3,397
8	N—16912	1,214 Z	36	N—16898	3,197	64	N—16864	3,405
9	N—16937	1,358 Z	37	N—16917	3,199	65	N—16900	3,410
10	N—16930	1,416 Z	38	N—16919	3,201	66	N—16859	3,413
11	N—16935	1,469 Z	39	N—16871	3,202	67	N—16892	3,421
12	N—16884	1,520 Z	40	N—16863	3,215	68	N—16888	3,425
13	N—16929	1,569 Z	41	N—16890	3,262	69	N—16873	3,431
14	N—16939	1,594 Z	42	N—16872	3,263	70	N—16897	3,432
15	N—16908	1,797 Z	43	N—16867	3,268	71	N—16881	3,439
16	N—16934	2,141 Z	44	N—16910	3,275	72	N—16877	3,441
17	N—16880	2,287 Z	45	N—16914	3,295	73	N—16916	3,445
18	N—16878	2,459 V	46	N—16915	3,310	74	N—16907	3,449
19	N—16932	2,630 Z	47	N—16889	3,314	75	N—16868	3,454
20	N—16893	2,669 Z	48	N—16891	3,323	76	N—16903	3,460
21	N—16918	2,698 Z	49	N—16857	3,326	77	N—16865	3,461
22	N—16858	2,885	50	N—16875	3,327	78	N—16899	3,466
23	N—16894	2,984	51	N—16879	3,331	79	N—16909	3,479
24	N—16860	3,013	52	N—16926	3,333	80	N—16901	3,497
25	N—16896	3,050 V	53	N—16913	3,337	81	N—16905	3,501
26	N—16931	3,068 V	54	N—16895	3,344	82	N—16906	3,510
27	N—16921	3,111	55	N—16874	3,346	83	N—16885	3,512
28	N—16882	3,129	56	N—16886	3,363	84	N—16904	3,518
29	N—16876	3,138 V	57	N—16902	3,370	85	N—16920	3,521
30	N—16928	3,140	58	N—16861	3,371	86	N—16887	3,527
31	N—16925	3,144	59	N—16911	3,373	87	N—16923	3,529
32	N—16927	3,162	60	N—16870	3,379			

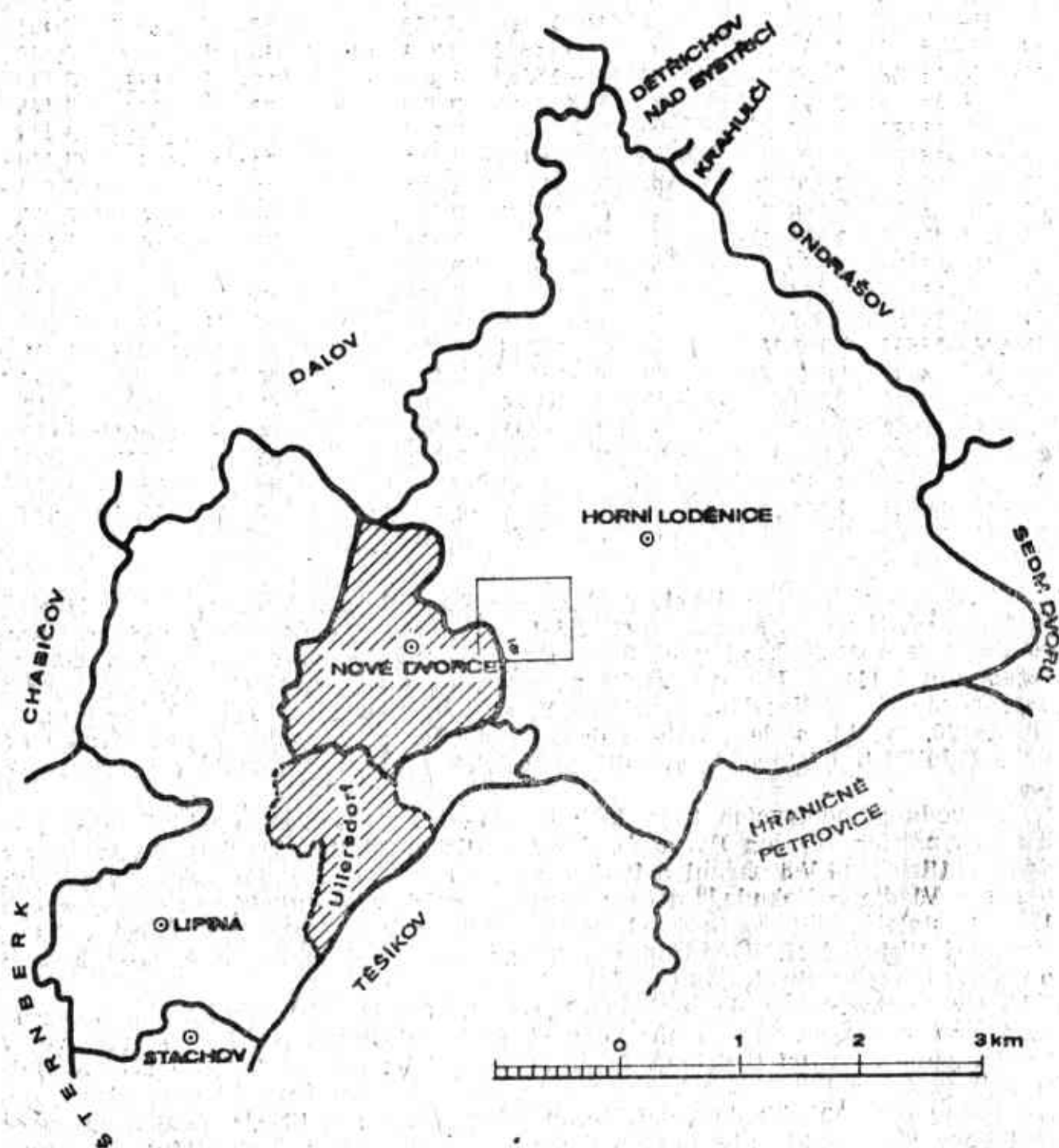
Při posouzení hmotnosti byly položky označené Z nebo V vyloučeny. U Pintovy varianty IV/III je rozsah hmotnosti 3,311 g až 3,889 g, průměr činí 3,533 g. U varianty V je rozsah 2,885 g až 3,529 g, průměr vzatý ze součtu nepoškozených ražeb činí 3,334 g. Jak lze soudit z chronologických systémů Karlových grošů vypracovaných S. Veselým a zvláště V. Píntou, jsou to ražby z 50. nebo spíše 60. až 70. let 14. století, tedy z druhé poloviny jeho vlády. Pokusíme se nyní v následujících odstavcích vyvodit historické závěry promítnuté na dějiny nálezů.

V úvodních odstavcích jsme došli k názoru, že tezaurátora mincí nutno hledat v nynějších Nových Dvorcích, dřívější Ulrichově Vsi. Všechny dosud známé údaje o Ulrichově Vsi shrnul r. 1961 v průkopnické knize o moravských zaniklých osadách Vladimír Nekuda,¹⁰ a to ve skupině osad, vyskytujících se v pramenech 12.—14. století. Děje se tak pod heslem Oldřichov u Lipiny, která má v katastru trati Ulrichsdorf. Vycházejíce z Nekudova sebrané bibliografie, pokusíme se o rekonstrukci krátkých dějin lokality.

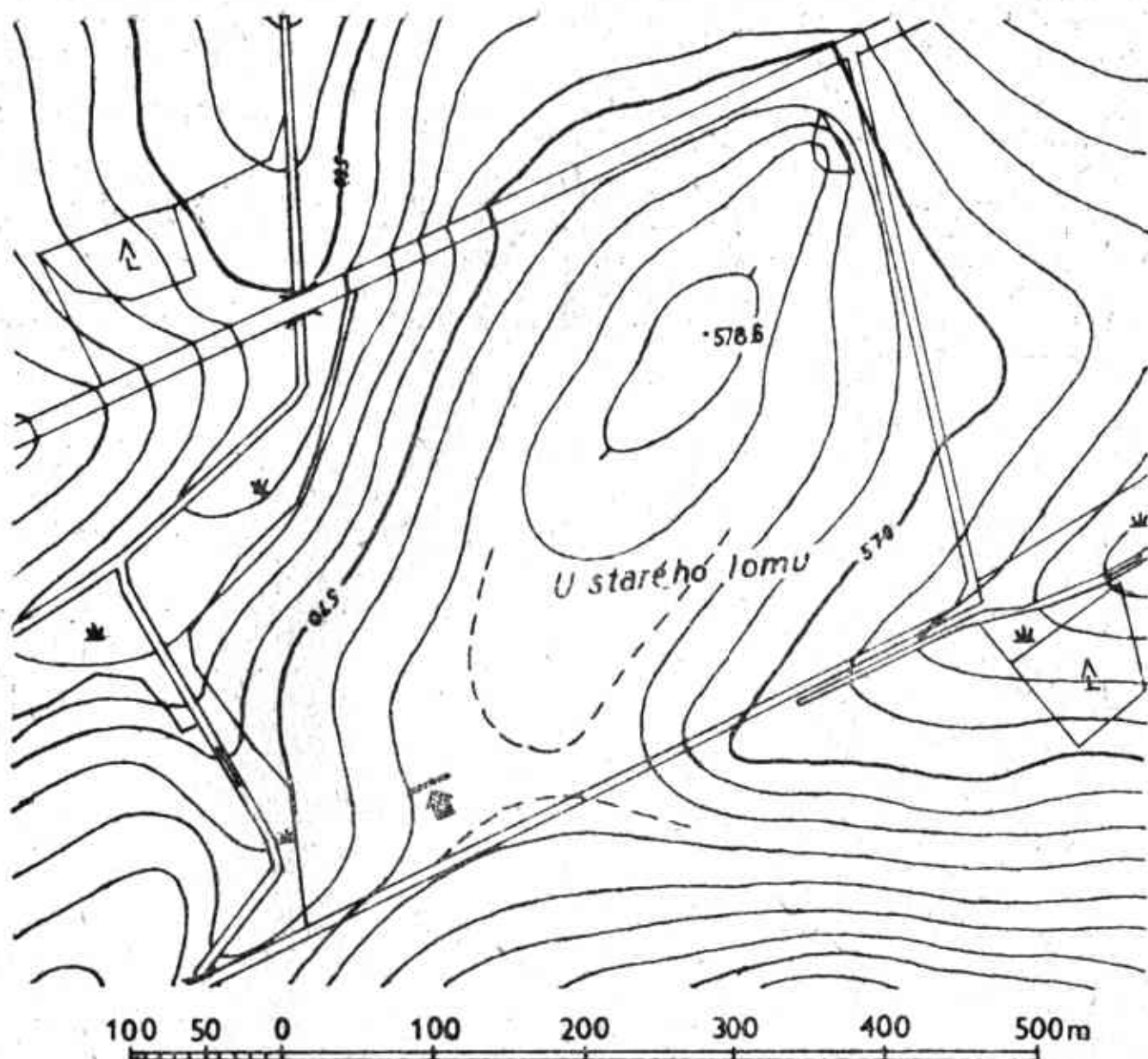
Určitý zmatek vnesl do problematiky Ulrichsdorfu prof. Hosák. Dal se svést bludičkou toponomastiky — abychom užili jeho vlastního rčení — a aplikoval v krátké zmínce patřící Ulrichsdorfu na šternberském panství lokalitu zvanou Oldříšov,¹¹ vzatou z hradišské listiny vztahující se k roku 1249,¹² kterou cituje, neopomenuv zároveň užít datování šternberské listiny z r. 1296,¹³ týkající se právě Ulrichovy Vsi. Použil tedy duplicitně názvu slezského Oldříšova (Odersch), kterému jinak věnuje ve svém místopisu obsáhlý odstavec.¹⁴ Je tedy na Hosákově heslu, které sledujeme, správný pouze rok 1296 a údaj o někdejší poloze v trati Ulrichsdorf u Lipiny. Totéž říká Hosák v úvodním svazku Historického místopisu¹⁵ z r. 1967 (rozmoženo o další tvar Oldřichov). Tento tvar přenesl H. i do díla Místní

jména;¹⁶ aniž nějak doložil tuto českou formu, uvádí pouze polatinštěné Ulici villa = německé Ulrichsdorf = Ulrichova ves. Jak je tedy zřejmé, dopustil se Hosák zmíněného přehmatu užitím Václavovy listiny z r. 1249,¹⁷ v níž je tvar Oldrisoue, pro Ulrichovu Ves. Ve skutečnosti však první a prozatím jediná zmínka ve formě Ulici villa je až v listině Alberta ze Šternberka z 18. října 1296,¹⁸ kterou dává šternberskému kostelu desátky z některých míst na svém panství.

Dá se říci, že starší část velmi krátké historie Ulrichovy Vsi nejvýstižněji zhodnotil historik severní Moravy František Hrubý.¹⁹ Prof. Hrubý klade vznik

Mapa č. 1. Situace nálezu pražských grošů Karla IV. v katastru Horní Loděnice, širší územní souvislosti (zakreslen rozsah následujících map č. 2 a 3). Kresba L. Buryšek podle návrhu autora.

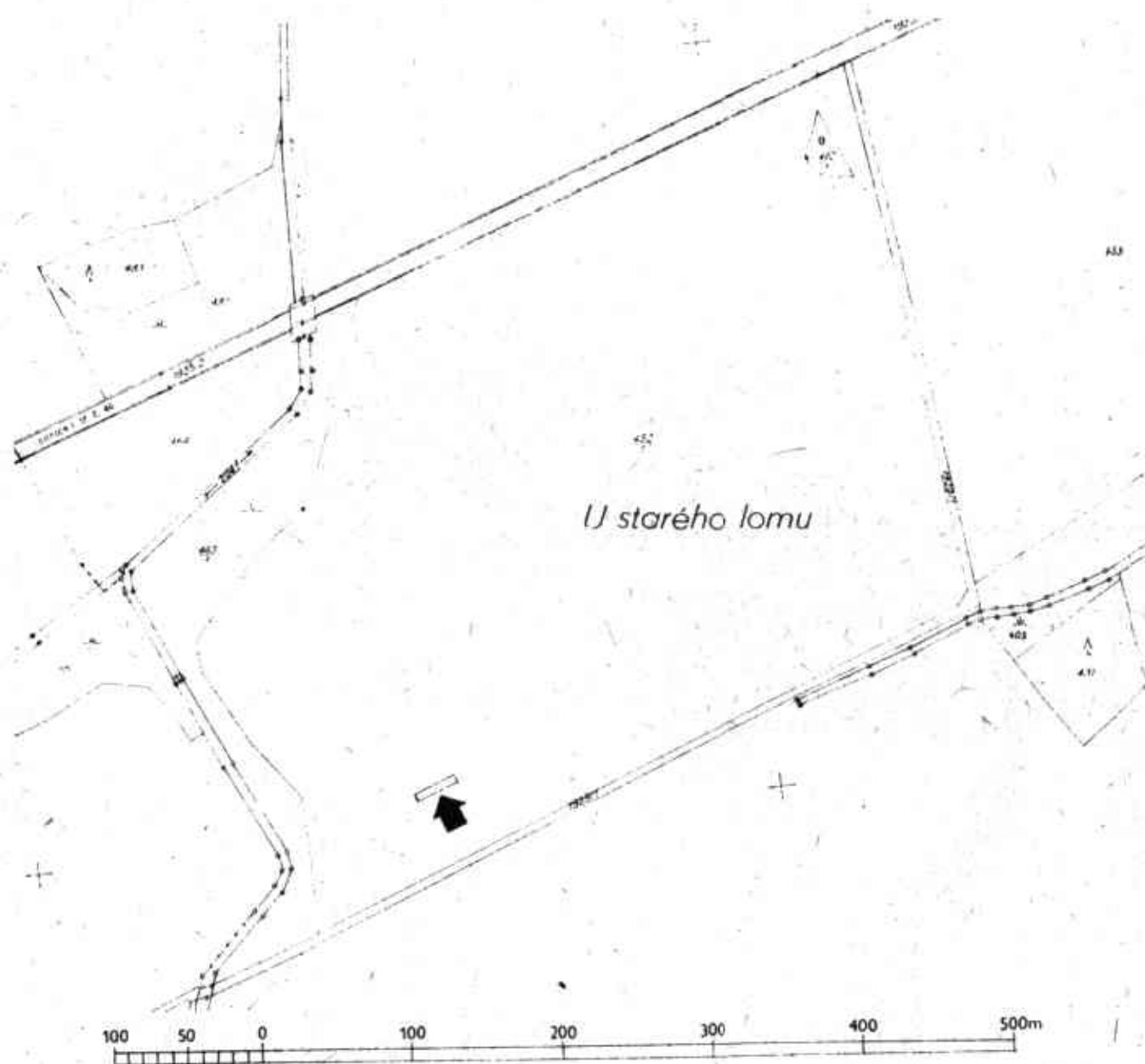
Mapa č. 2. Nález pražských grošů Karla IV. u Horní Loděnice, polohopisná a výškopisná situace. Kresba autor.

města Sternberka do posledních desetiletí 13. století a výčet vsí ve zmíněné Albertově listině označuje za jádro šternberského panství. Zatímco město Šternberk bylo osídleno německými kolonisty nejspíše z Olomouce, nově zakládané vesnice zaplňoval i český živel (např. kolonisté Loděnice nazvali tuto Horní na rozdíl od své domovské Loděnice ležící v rovině). O kolonizačním původu a osobě lokátora svědčí také některá jména vsí, jak je tomu právě u Ulrichovy Vsi (i nedaleké Stachovy Vsi). Dále pak již F. Hrubý hovoří (nikoli bezprostředně) o zániku Ulrichovy Vsi, jejíž připomínka se zachovala v německém urbáři z roku 1600,²⁰ v němž je zapsán panský dvůr Ulrichsdorf, položený mezi Stachovou Vsí a Loděnicí. Výslovně se o něm na foliu 3a praví „ist nach nodturfft erbauet“.

Problém doby zániku Ulrichovy Vsi je v podstatě středem druhé části naší úvahy. Adolf Turek²¹ ve společné práci s Lumírem Jislem uvádí delší seznam míst, která byla těžce poznamenána tažením Matyáše Korvína od Olomouce

k Opavě v srpnu 1474. Mnohé obce nebyly již vůbec obnověny, u jiných došlo k novému osazení v 16. století, případně z nich byly vytvořeny panské dvory, které se rozpadly raabísací v 18. století.²² Mezi zcela zaniklými místy je uveden Oldřichov (tedy Ulrichova Ves) v poloze mezi Lipínou, Stachovem a Horní Loděnicí.²³ Současně však Turek připouští možnost, že část vsí na Šternbersku a Sovinecku zpusťla již za dřívějších bojů.²⁴

Mezi těžce postiženými vesnicemi je v seznamu sestaveném na základě urbářů ze 16. století uveden Turkem také Dalov. Právě u této vsi jsme se před léty pokusili datovat uložení dvou nálezů pražských grošů Karla IV. a Václava IV.²⁵ do doby obsazení Šternberska husitským vojskem Jakuba Kroměšína z Březovic 1430—1432, i do následujícího vpádu Prokopa Holého, jehož důsledky krátce popisuje Pešina v díle Mars Moravicus, a na které se také ostatně odvolává v poznámce A. Turek.

Mapa č. 3. Nález pražských grošů Karla IV. v katastru Horní Loděnice, situace nálezů na polní parcele č. 452/1. Snímek Geodézie Olomouc.

O těchto událostech svědčí nápadně koncentrované nálezy pražských grošů, jejichž složení dobově nepřekračuje tuto nejistou dobu: poněkud raný depot grošů Václava II., ukrytý přímo v Krakořicích,²⁶ zmíněné nálezy v Dalově a konečně poslední depot Karlových grošů z dnešního území Horní Loděnice, inklinující k zaniklé Ulrichově Vsi.

Pohlédneme-li tedy na mapu nálezů mincí grošového období, nabýváme přesvědčení, že u řady míst musíme s jejich historickou výpovědností nutně počítat, zvl. když chybí jiné prameny. Tak je tomu u Ulrichovy Vsi, kde tezaurátor již neměl možnost ukryté mince vyzvednout za husitských válek nebo později. Naš závěr je však v jistém rozporu s údajem Hosákovým,²⁷ který se domnívá, že ves zanikla již r. 1348, kdy v okolí řádil mor. Naše datování pomocí nálezu grošů svědčí o zániku mnohem pozdějším.

Důvod zániku tedy nebyl znám ani Františku Hrubému, který se omezil na konstatování, že Ulrichova Ves „po čase zanikla“. Zopakujme si ještě, že podle něho urbář z r. 1600 uvádí panský dvůr Ulrichshof, ležící mezi Stachovou Vsí a Loděnicí.²⁸ Pohlédneme-li na mapu, nemůžeme být na pochybách, že jsou to dnešní Nové Dvorce, uvedené s příslušnými berními údaji jako Nový dvůr v domovníkálu tereziánského katastru.²⁹ Mapa nás poučuje ještě o dalším: jižně s územím katastru Nových Dvorců sousedí jako bývalé teritoriální pokračování trať Ullersdorf v katastru Lipiny,³⁰ do níž je zpravidla kladeno sídliště středověké Ulrichovy Vsi (Hosákem počínaje), což podle běžných analogií je na první pohled logické. Návaznost Ullershof—Neuhof se sice nedá překlenout bezprostředním důkazem, stěžejí lze však předpokládat, že lipinská trať Ullersdorf tvořila v těsném sousedství Nového dvora zvláštní statek. Podle hraniční konfigurace lze oprávněně říci, že Lipina po zániku Ulrichovy Vsi získala jižní část jejího katastru; dokonce se zdá, že pluzina zvaná Mastung západně od trati Ullersdorf náleží rovněž k území středověké Ulrichovy Vsi. Budovy Nového dvora, jak je zřejmé ještě na mapě stabilního katastru z r. 1834³¹ i její reambulaci z 80. let 19. století, tvořily obdélný čtyřstranný masív kolem nádvoří, který byl rozdělen r. 1784 spolu s polnostmi mezi 14 familiantů podle Raabova reformního systému³² (situaci po raabisaci viz na reprodukované části indikační skici z r. 1834, nynější stav na snímku mapy evidence nemovitostí z r. 1978). Ves nijak nenarůstala, menší nepravidelné osídlení se vytvořilo severně od dvora (r. 1900 měla pouze 15 domovních čísel).³³ Nyní, jak je zřejmo z uvedené mapy, je jako sídlištní jednotka značně devastována a jen několik objektů obývají zaměstnanci státního statku.

Budoucí rekognoskace terénu, spojená s případným povrchovým sběrem středověkých relikvií snad rozhodne s konečnou platností, zda Ulrichova Ves byla situována ve stejnojmenné trati u Lipiny nebo na místě Nových Dvorců. Touto formou lze nakonec ověřit i přibližné stáří osady a tím i naše závěry čerpané z analogií v nejbližším okolí odvozené z nálezů mincí.³⁴

Poznámky:

1 Předběžné sdělení viz ve Stráži lidu 29. 12. 1984.

2 K mapám, které doprovázejí naše pojednání, bylo užito těchto podkladů:

Mapa č. 1: Mapa správního rozdělení ČSR. Severomoravský kraj. 1:200 000. Ústřední správa geodézie a kartografie 1960. — Indikační skici mapy stabilního katastru z r. 1834. SOA Brno, fond D9, č. 407, 1316, 1692 (klad listů).

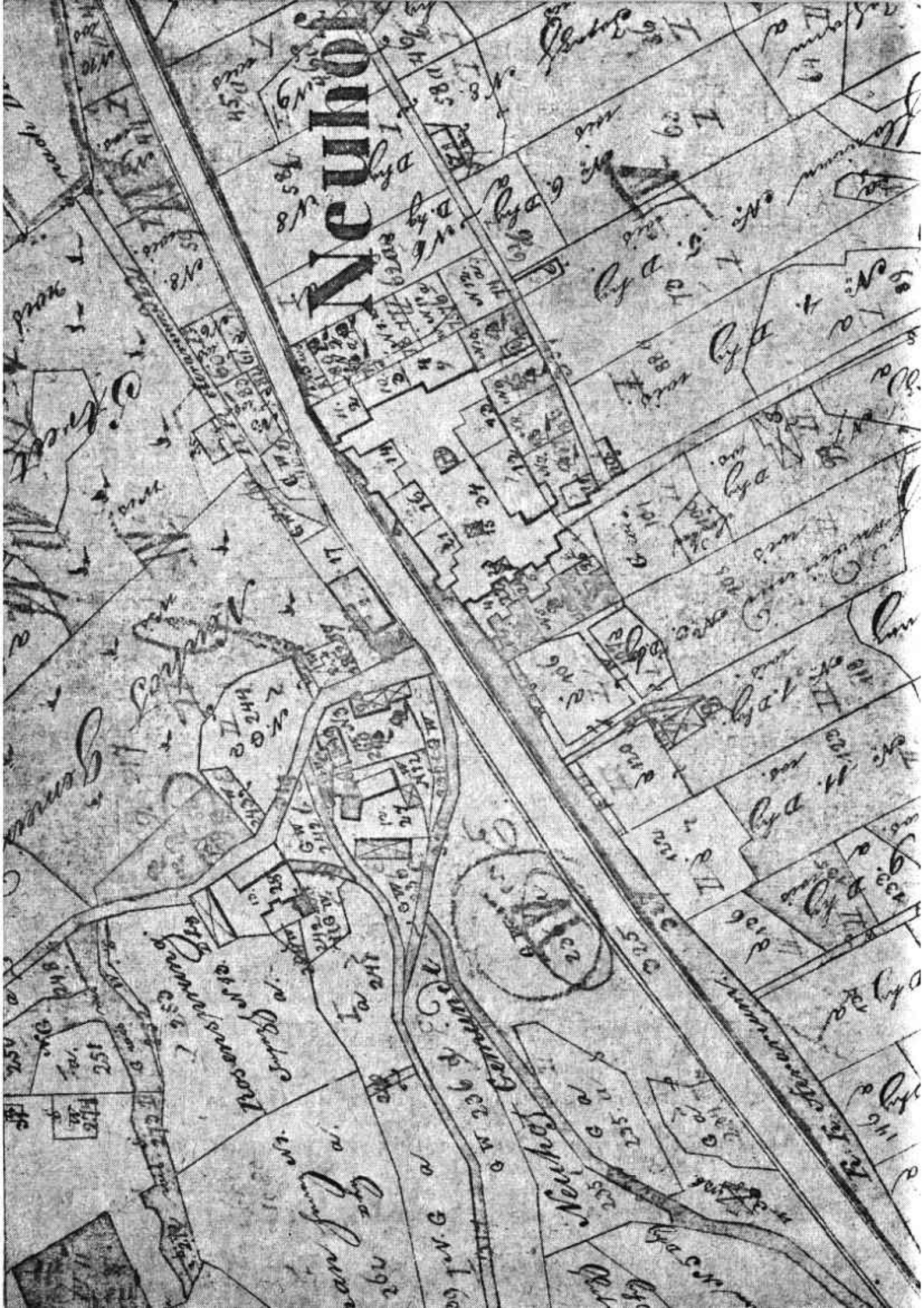
Mapa č. 2: Státní mapa 1:5 000 — odvozená, Sternberk 4—1. Český úřad geodetický a kartografický. 3. vydání. Zpracovala a vytiskla Geodézie n. p. Opava v roce 1980. Stav polohopisu ke dni 31. 1. 1980.

Mapa č. 3: Mapa evidence nemovitostí, Olomouc, V. S. 11, ce. 1:2 880. Český úřad geodetický a kartografický, 1978. Zpracovala Geodézie, n. p., Opava.

Mapa č. 4: Indikační skica mapy stabilního katastru z r. 1834. 1:2 880. SOA Brno, fond D9, č. 1692.

Mapa č. 5: jako č. 3.

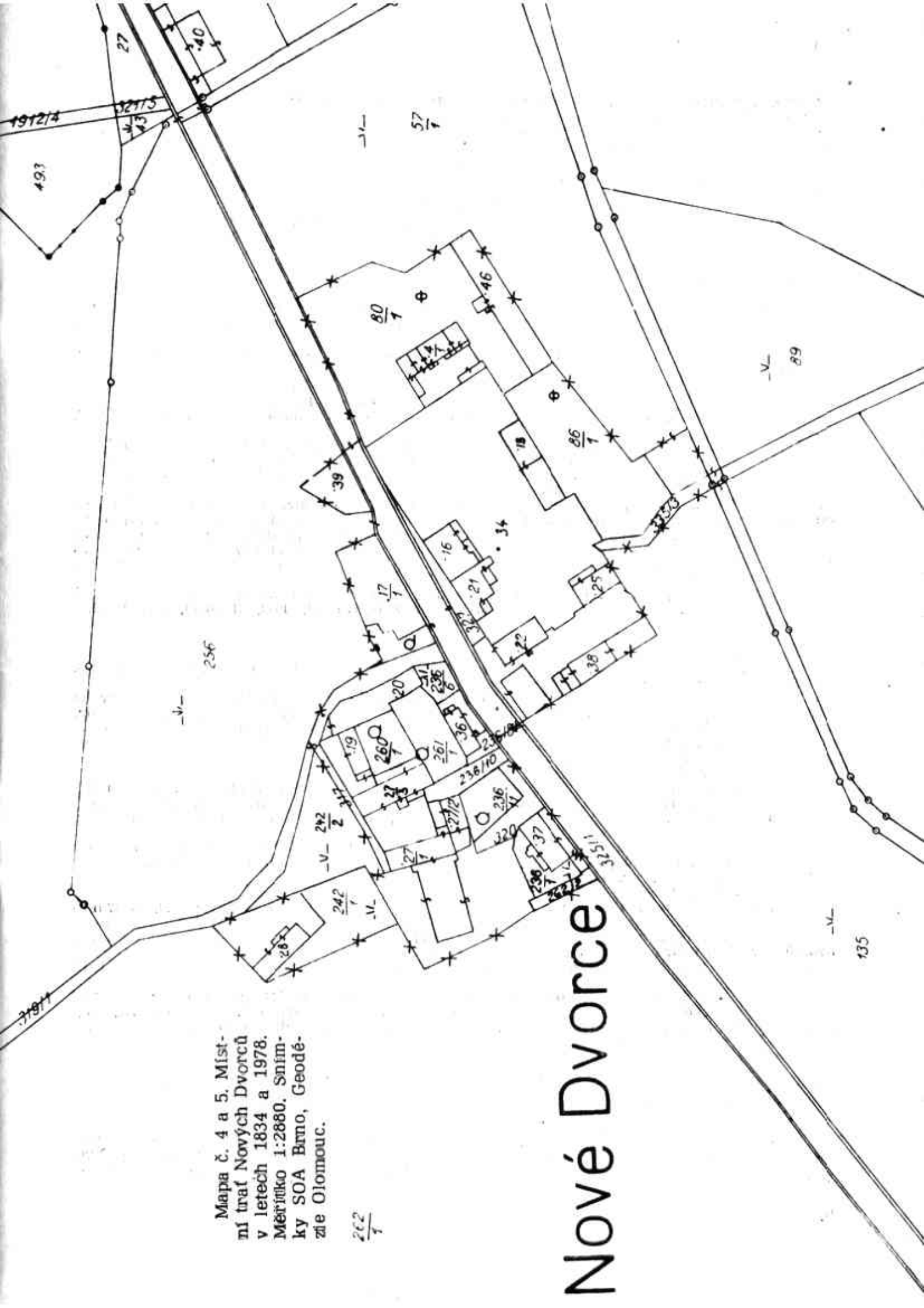
3 Oběma jmenovaným i pracovníkům Státního statku Horní Loděnice je autor zavázán za většinu nálezových a technických údajů.

Mapa č. 4 a 5. Místní trať Nových Dvorců v letech 1834 a 1978. Měřítko 1:2880. Snímky SOA Brno, Geodézie Olomouc.

262
7

Nové Dvorce

- 4 Do přírůstkové knihy KVMO zapsáno 15. 10. 1984 pod číslem 139/84.
- 5 V evidenci II. stupně KVMO č. 1 N-16 853 — N-16 939.
- 6 Burian, V.: Nález pražských grošů a parvů v Olomouci-Nových Sadech 1957. Numismatický sborník VI. Praha 1960, str. 390.
- 7 Pinta, V.: Studie o chronologii pražských grošů Karla IV. z let 1346—1378. Numismatické listy XXVI, 1971, str. 72. Zde další odkazy.
- 8 L. c., str. 71—80, zvl. tabulka na str. 76/77.
- 9 Veselý, S.: Pražské groše Karla IV. NS X. Praha 1968, str. 123—128.
- 10 Nekuda, V.: Zaniklé osady na Moravě v období feudalismu. Brno 1961, str. 44, č. 160.
- 11 Hosák, L.: Historický místopis země Moravskoslezské. Knihovna Společnosti přátel starožitností čsl. v Praze. Č. II. 1938. Praha 1936, str. 611.
- 12 CDM III, 109, 142.
- 13 CDM V, 54, 54.
- 14 Hosák, L. c., str. 795—796.
- 15 Týž: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848—1960. Úvodní svazek. Přehled historického místopisu Moravy a Slezska v období feudalismu do roku 1848. Ostrava 1967, str. 298.
- 16 Hosák, L. — Šrámek, R.: Místní jména na Moravě a ve Slezsku, II. Praha 1980, str. 168—169.
- 17 CDM III, 109, 142. Listina byla považována některými historiky za falzum, ve skutečnosti je zachována v pravé konfirmaci z roku 1270. Viz Šebánek, J.: Archivy zrušených klášterů moravských a slezských, 1. Publikace Zemského archivu v Brně. Nová řada. Sv. 1. Brno 1932, str. 18, č. 106.
- 18 CDM V., 54, 54. Viz též Šebánek, J. c., str. 69, č. 372, který překládá na „Oldřichov“.
- 19 Hrubý, F.: Severní Morava v dějinách. Brno 1947, str. 56—58. Nutno připomenout, že H. důsledně užívá názvu Ulrichova Ves, i když je cílem jeho knihy zhodnotit českou národnostní otázku severomoravského pohraničí.
- 20 Editor Hrubého knihy Jindřich Šebánek píše v úvodu na str. XIX, že o vratislavském exempláři šternberského urbáře z roku 1600 nemá nejmenších informací. Hrubý (str. 70) o urbáři z r. 1600 uvádí, že byl pořízen za knížat Münsterberských. Byl uložen ve státním archivu ve Vratislavi, jeho druhý exemplář v městském muzeu ve Šternberku (nyní SOA Janovice, VS Šternberk, inv. č. 46, č. knihy 5). Na přední desce je označen nápisem: Urbarium der herrschaft Sternbergk de Ao 1600.
- 21 Turek, A. — Jisl, L.: Ostravsko za česko-uherské války ve světle písemných pramenů i archeologických nálezů. Časopis Slezského muzea v Opavě III, 1953, Historia, str. 1—24.
- 22 L. c., str. 8.
- 23 L. c., str. 10.
- 24 L. c., pozn. 46.
- 25 Burian, V.: Dva nálezy pražských grošů v Dalově u Šternberka (okr. Olomouc) 1968. NL XXVI, 1971, str. 33—45.
- 26 Týž: Nález pražských grošů v Krakovicích, okres Šternberk na Moravě. NS VI. Praha 1960, str. 377—378. O pramenné úloze numismatických nálezů z období husitských válek, srov. Z. Měřínský: Morava za husitských válek ve světle archeologických nálezů a výzkumů, ArchH 5/80, str. 52—53.
- 27 Hosák — Šrámek II, str. 169.
- 28 Hrubý, str. 57.
- 29 Radimský, J. — Trantírek, M.: Tereziánský katastr moravský. Edice berních katastrů českých, moravských a slezských sv. č. 1. Praha 1962, str. 275. Dvůr měl pole 3. bonity (údaj podle počtu zrn sklizených z jednoho zasetého) o výměře 175 staromoravských měřic, 65 měřic lada, 65 měřic pastvin, výnos luk 103 fůry sena.
- 30 Podle indikační skici z r. 1834. SOA Brno, fond D9, č. 1316, klad listů. Obdobného názoru je také A. Turek: České pomístní názvy v poněmčených obcích okolo Šternberka, in: Okresní archiv v Olomouci 1982, str. 47.
- 31 Indik. skica č. 1692.
- 32 Schwoy, F. J.: Topographie vom Markgraftum Mähren, I. Wien 1793, str. 393. — Wolný, G.: Die Markgrafschaft Mähren. V. Band. Olmützer Kreis. Brünn 1839, str. 733. — Na rozdíl od vlastních dřívějších údajů (Hist. místop. str. 609) posunul L. Hosák nejnověji vznik Nových Dvorců parcelací dvora k r. 1759 (Hosák — Šrámek, str. 207).
- 33 Batovcův příruční místopis zemí koruny České: Čech, Moravy a Slezska. Praha 1909, str. 383.
- 34 Autor je zavázán díky pracovníkům numismatického oddělení Moravského muzea, kteří mu umožnili provést váhová zjištění. Dále prof. dr. V. Tkadčíkovi, ing. S. Cervinkovi, ing. J. Kaderkové, ing. J. Kubátovi a všem, kteří mu byli jakýmkoli způsobem nápomocní.

De grossis Pragensibus Caroli IV (1346—1378) prope pagum Horní Loděnice — Nové Dvorce inventis necnon de historia Ulrichi Villae (Ulrichova Ves)

In territorio pagi Horní Loděnice (in districtu politico Olomucensi) in carecto Ad veteres lapicidinas (U starého lomu) anno 1984 thesaurus 87 grossorum Pragensium e tempore Caroli IV (1346—1378) inventus est, qui ad duas cudendi

formas grossorum e tempore post dimidium regni Carolini pertinet. Quoad situm localem thesaurus inventus propius accedit ad pagum deletum Ulrichova Ves (Ulrici Villa), in documentis scriptis anno 1296 memoratum. Ulrici Villa haud dubie tempore bellorum Hussiticorum devastata est, quo tempore imminente periculo nummi absconditi sunt, sed deficiente opportunitate a thesaurario non sunt iterum recepti.

Ulrici Villa deleta ibidem praedium Ulrichův Dvůr (postea pagus Nové Dvorce) ortum est, sed quaedam pars agrorum (colonia dicta Ulrichsdorf) in possessionem pagi Lipina venit.

Vítězslav Kollmann

K IKONOGRAFII UNIČOVA

Katalog ikonografických materiálů

Zpracování ikonografických přehledů měst Uničova, Sternberka a Litovle je nedílnou součástí plnění resortního úkolu NM R 1/1 „Výstavba rozvinuté socialistické společnosti v ČSR a její historické souvislosti.“ Předmětem zkoumání jsou tak nejstarší vizuální informace o podobách těchto městských center Olomoucka — počínaje grafickými vedutami a konče prvními fotografickými snímky a na ně navazující nejstarší pohlednicovou produkcí z tzv. období „dlouhých adres“, jež skončilo v r. 1905.¹

Naším soupisem prezentované ikonografické materiály města Uničova zahrnují soubor těchto dosud evidovaných dokladů, uložený zejména v Krajském vlastivědném muzeu Olomouc a Okresním archívu v Olomouci, v menším počtu pak v kolekcích soukromých sběratelů. Jde tak o první soupis dokumentů tohoto druhu, jenž si však vzhledem ke své torzovitosti nemůže činit nárok na úplnost.

Nejstarší veduta města je datována r. 1670. Jde o olejomalbu neznámého autora, zobrazující město od východu v období po třicetileté válce. Veduta byla vydána rovněž formou světlotiskové pohlednice v r. 1899 a v rámci oslav 700. výročí založení města v r. 1923. V této souvislosti připomeňme, že r. 1223 začala písemně doložená historie města, a to listinou krále Přemysla I. již uničovským měšťanům potvrdil všechna práva, která jim udělil jeho bratr Vladislav, markrabě moravský. Listina je uložena v Okresním archívu v Olomouci. Nejstarší vedutu na tovaryšském listu nakreslil a do měděné desky vyryl r. 1766 podle olejomalby z r. 1670 místní rodák Ignác Zeidler.² Z hlediska jejího výskytu však nejde o jediný zjištěný exemplář, jak uvádí ve své studii B. Indra,³ neboť evidované zobrazení města najdeme rovněž v Okresním archívu v Olomouci — pracoviště Uničov. Na ně navazuje veduta z r. 1823, vytvořená J. Reychonem, a to rovněž jako v předešlém případě na objednávku uničovských cechů. Jde o zobrazení od východu, avšak již s bližším pohledem na město. Do období kolem r. 1840 lze datovat vedutu města od západu. Jde o kamenorytinu olomoucké firmy Skarnitzel & Domek, nyní uloženou v Okresním archívu Olomouc. Původně byla darována R. Weiserem do městského muzea v Olomouci v r. 1892 spolu s dalšími vedutami moravských měst z poloviny minulého století, a to Brna, Kroměříže, Litovle, Mohelnice, Prostějova, Šumperka, Sternberka, Těšina, Moravské

Třebové a Hranic [přir. čísla měst. muzea Olomouc 1975—1988]. Vzhled uničovské radnice v letech 1668—1775 a v období let 1776—1851 dokumentují kresby C. F. Zucka z r. 1852. Vzácným ikonografickým dokladem města je mědiryt z 30. let minulého století, zobrazující mariánské sousoší na náměstí 9. května se sochami od J. G. Heinze, autora sousoší Jana Nepomuckého v Olomoucké ulici.⁴ K ikonografickým materiálům řadíme i cínovou pamětní medaili, raženou u příležitosti odhalení pomníku Josefa II. v Uničově v r. 1882.⁵ První fotografie dokumentující Uničov jsou datovány r. 1885. Pocházejí z dílny fotografa A. Mitschaly, jenž se zde etabloval v r. 1881. Jeho snímky města najdeme rovněž na světlotiskových pohlednicích z konce minulého století. Nejstarší evidovanou topografickou pohlednicí lze datovat r. 1898. Jde o barevnou litografii, vytištěnou vídeňskou firmou Schneider & LHZ a vydanou nákladem Fanny Nemluvil v Uničově. Fotografická produkce z poloviny 80. let minulého století a řada litografických a světlotiskových pohlednic mají v reprezentovaném katalogu nejčtenější zastoupení. Ze studia evidovaných dokumentů vyplývá, že nejvíce topografických světlotiskových pohlednic města vydal na přelomu století místní knihkupec A. Reinelt. Z historických motivů je evidován votivní obraz z roku 1668, veduta z r. 1670 a setkání císaře Josefa II. s pruským králem Friedrichem II. v Uničově v roce 1770, jež inspirovalo George Schöbela, malíře dějin a ilustrátora v Berlíně.⁶

Soupis je řazen chronologicky. Vybraný soubor z rané pohlednicové tvorby byl s širším komentářem zveřejněn v seriálu Staré uničovské pohlednice, otištěném na stránkách olomoucké Stráže lidu v r. 1982. Bibliografické odkazy na ikonografické prameny jsou součástí popisu jednotlivých katalogových položek.

Reprezentativní výběr z ikonografických dokladů města zhlédla veřejnost poprvé na výstavě Proměny Uničovska, uspořádané olomouckým muzeem v Malé galerii Klub v Uničově v r. 1983. Návštěvníky upoutaly zejména nejstarší veduty města a ukázky z rané pohlednicové produkce, instalované v konfrontaci se současnými snímky, dokumentující proměny města.

Posláním této práce, jež svým způsobem zpracování navazuje na již publikované ikonografické přehledy Olomoucka,⁷ je tak usnadnit badatelům i širší veřejnosti orientaci při studiu obrazových materiálů k dějinám města Uničova. Závěrem se tímto obracíme na sběratele se žádostí o poskytnutí informací o ikonografických dokladech, především starých fotografiích a pohlednicích, dokumentujících vzhled měst olomouckého okresu na sklonku minulého století.

P o z n á m k y :

1 Období „dlouhých adres“ je charakterizováno jako zlatý věk pohlednic. Sdělení se tehdy psala na lícni stranu — pod či vedle vyobrazení — kdežto rub pohlednice byl určen výhradně pro adresu.

2 Ignác Zeidler působil v Uničově v letech 1730—1733. Vytvořil mj. vyobrazení sv. Kopečka a kostela u Olomouce. Srov.: T o m a n, P.: Nový slovník československých výtvarných umělců II. Praha, 1950, s. 724.

3 B. I n d r a uvádí, že jediný zjištěný exemplář této veduty se nachází ve sbírkách opavského okr. archivu. Blíže viz.: Neznámé veduty severomoravských měst na tovaryšských listech. Vlastivědné listy, IX., 1983, č. 1, s. 10.

4 Sochař Jiří Antonín Heinz se stal v r. 1726 uničovským měšťanem. Mariánský sloup vytvořil společně se Severinem Tischlerem. V okolí Olomouce jsou jeho dílem sochy ze čtyř ročních období (průjezd Kláštera Hradisko), štít na průčelí kostela na Kopečku, sochy sv. Floriána a Jana Nepomuckého v Dubu. Srov.: T o m a n, P.: Nový slovník československých výtvarných umělců. Praha, 1936, s. 195.

5 Jde o výrobek pražské firmy Eduard Lokesch. Blíže viz: B u r i a n, V.: Uničovské medaile na Josefa II. Severní Morava, sv. 20, 1970, s. 55—58. Vyobrazení na s. 56. Pomník Josefa II. dokumentuje i dobová litografická pohlednice z r. 1900, instalovaná v souboru 20 pohlednic vídeňského sběratele G. Fleischera na výstavě v Melku, uspořádané v r. 1980. Blíže viz: B u r i a n, V.: Moravika na výstavě Österreich zur Zeit Kaiser Josephs II. 1980. VVM, XXIV, 1982, s. 224—228.

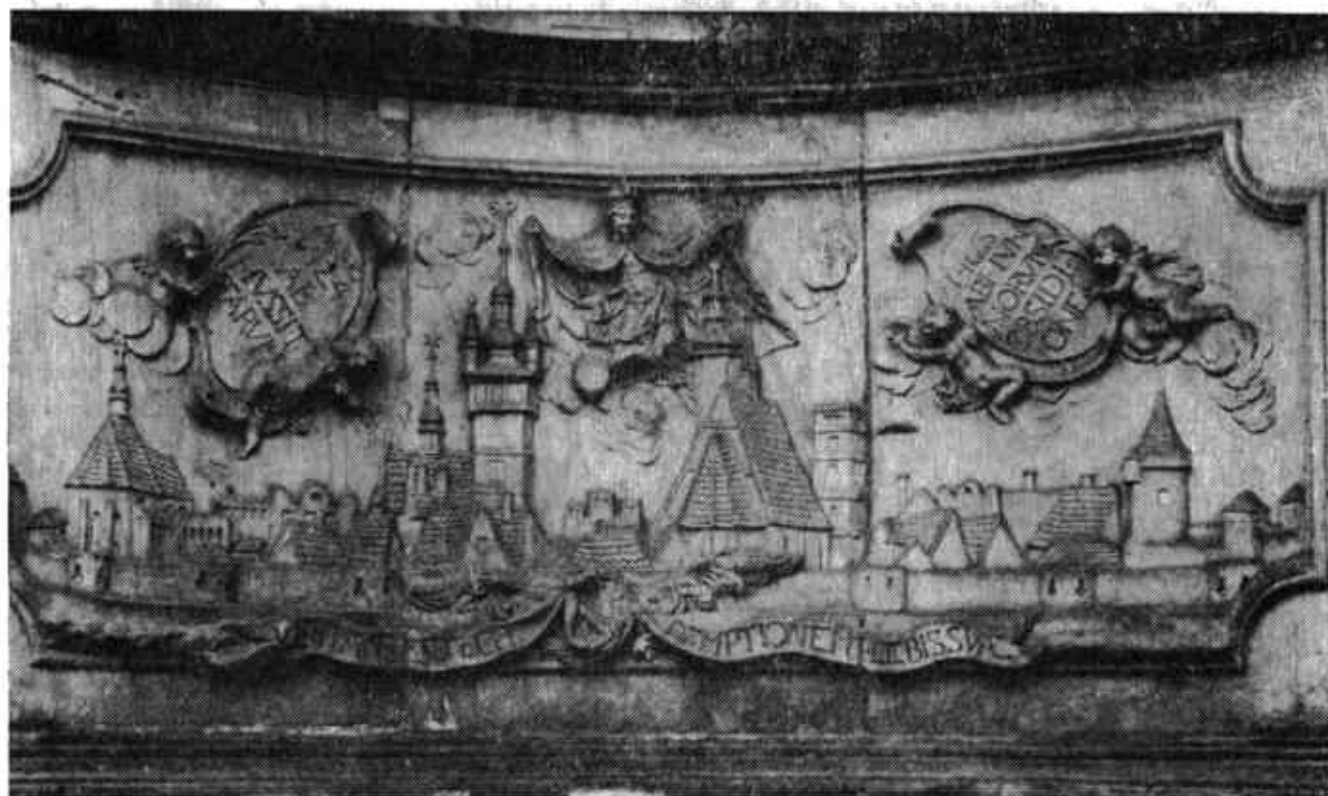
6 Berlínský malíř Georg Schöbel je autorem řady scén ze života Bedřicha Velikého. Srov.: T h i e m e—B e c k e r: Allgemeines Lexikon der bildener Künstler von der Antike bis zur Gegenwart. Dreissigster Band. Leipzig, 1980, s. 214. V tomto případě jde o výtvarné zpraco-

vání podle dobového měšťáckého vkusu upravených kopií Schöbelova obrazu, dochovaných ve sbírkách KVMO a Okr. archivu Olomouc — Archiv města Uničova.

7 Burian, V.: Ikonografie Olomouce do r. 1900. [1. část]. In: Sborník Krajského vlastivědného muzea v Olomouci. Oddíl B. Společenské vědy. IV/1955—1958. Olomouc, 1959, s. 371—421. Týž: Olomouc ve fotografii 19. století. (Ikonografie Olomouce do r. 1900, II. část). Práce odboru společenských věd Vlastivědného ústavu v Olomouci č. 29. Olomouc, Vlastivědný ústav 1973. 54 s., obr. v textu. Týž: Olomoucké pohlednice z 19. století. Olomouc, KVM 1981. 47 s., 32 obr. v textu. Jako IV. část jsou připravovány doplňky — Kolimann, V.: Ikonografie moravského Sternberka. V tisku. Vyjde v řadě Práce odboru společenských věd v r. 1985. Týž: K připravovanému katalogu šternberských pohlednic z období „dlouhých adres“. Zprávy KVMO, 1983, č. 222, s. 12—15, 2 obr. příl.

KATALOG

1. Legenda uničovská. Votivní obraz z r. 1668 na porcelánovém talíři 1850, Ø12 cm. KVMO UP—2323, Kux, s. 178. Pinkava, s. 63.
2. Radnice od jz., 1668. Kresba. *Stand des Rathauses und Thurmes vom Jahre 1668 bis 1775. C. F. Zuck-jec: im April 852. Uničovské strojírny*, s. 12.
3. Celkový pohled od v., 1670. Olej na plátně. O 165×90 cm. Kux, s. 133, Schirmeisen, K.: *Zur frühgeschichte Mähr.* — Neustadt's, s. 27. Uničovské strojírny, s. 2. Viz též veduta na pohlednici z r. 1899, kat. č. 34/35.
4. Celkový pohled od v., 1680. Kresba podle veduty z r. 1670. Pinkava, s. 74.
5. Kamenný reliéf města od jv. na podstavci Mariánského sloupu, 1743. Nahoře uprostřed nad vedutou P. Marie Ochránkyně, po stranách kartuše nešené v oblacích andělky. Nápis vpravo: ANNO/1424/AB/HVSS/T:/TARVM; nápis vlevo: 1463/AB HVN/ NORVM/OBSIDI: /ONE. Pod vedutou vlajčí stuha, držaná orlem, s nápisem: VISITAVIT ET FECIT DEMPTIONEM PLEBIS SVAE. Pinkava, s. 65, Reimer, V.: *Die Mähr. Neustadter Mariensäule*, s. 10.
6. Celkový pohled od v., 1766. Mědiryt v rokokovém orámování. (V záhlaví tovaryšského listu, vydaného cechem barvířů a koželuhů 11. 11. 1821). *Ignaz*

Uničov, celkový pohled z r. 1743, kamenný reliéf (č. kat. 5).

Uničov, celkový pohled z r. 1766, mědirytina I. Zeidlera (č. kat. 6).

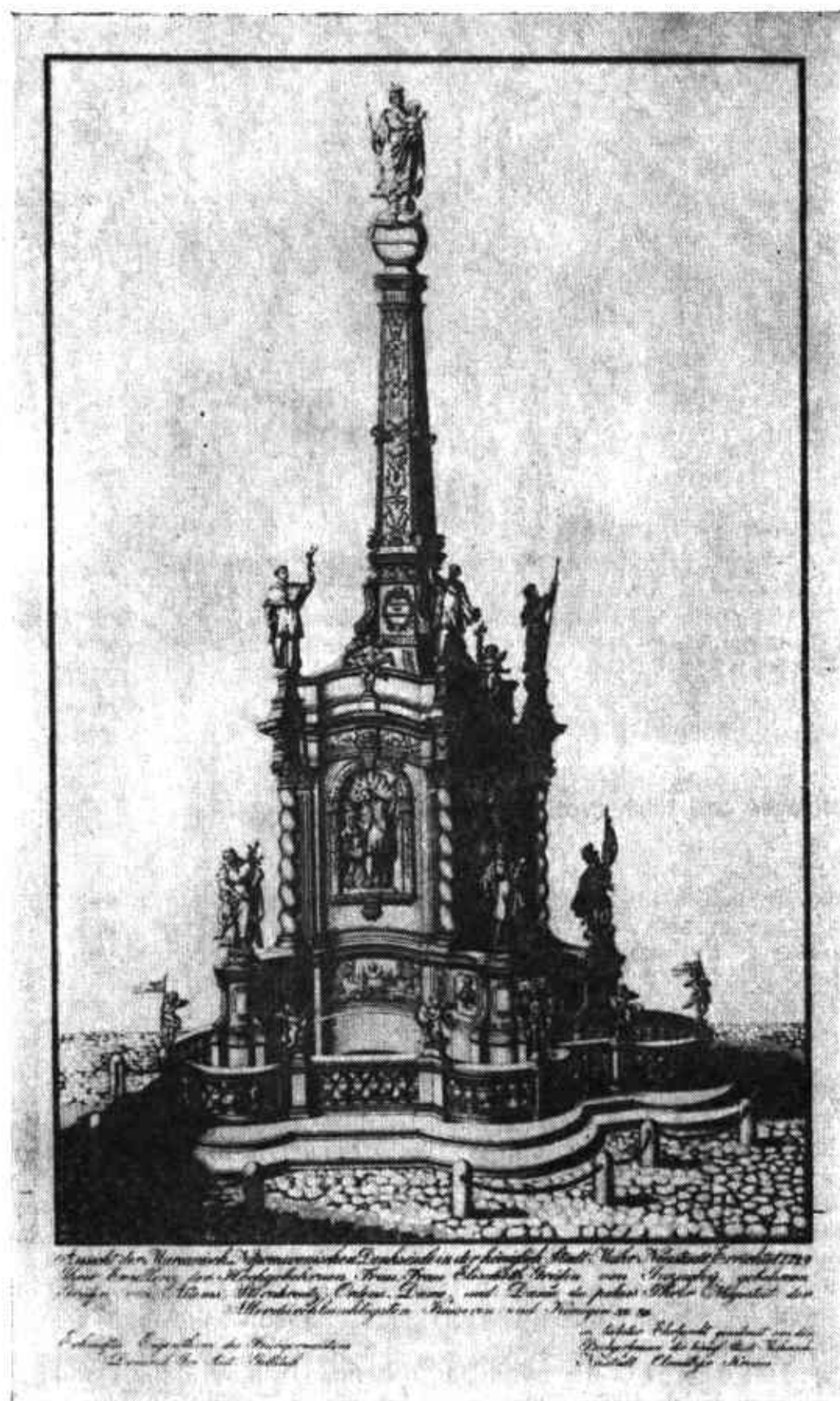
Zeidler sc. Neostadij in Moravia 1766. O 44,5×35, P 49,5×38,5 cm. OAO — Archív města Uničova, fond Cechy Uničov. Okr. archív Opava. Indra, B.: Neznámé veduty severomoravských měst, s. 10. Měděná deska s rytinou veduty je uložena v KVMO — UP 8242.

7. Setkání císaře Josefa II. s pruským králem Friedrichem II. na náměstí (9. května) v r. 1770, 1923. Olej na plátně. I. Olschowski. Copie. O 95×57 cm. KVMO — UN 291. Viz též pohlednice, kat. č. 52.

8. Radnice od jz., 1776. Kresba. *Stand des Rathauses und Thurmes vom Jahre 1776 bis 1851.* C. F. Zuck fec: im April 1852. Podle kresby F. Zucka překreslil pro štoček Vladimír Holubec. Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, 1963, č. 169, 1. strana obálky.

9. Celkový pohled od v., 1823. [Podle veduty z r. 1766]. Mědiryt. Joh. Reychon sc. 1823. *Joh. Kranich in Mäh: Neustadt.* O 37,5×24 cm, D 39,2×28,5 cm, P 58,5×32,5 cm. OAO — Archív města Uničova, fond Cechy Uničov, OA Bruntál, prac. Krnov, Cechy Krnov, i. č. 96, Indra, B.: Neznámé veduty severomoravských měst na tovaryšských listech, s. 10.

10. Mariánský sloup od jz., (1830). Mědiryt. *Ansicht der Marianisch Ne-pomucenischen Denksäule in der königlich Stadt Mähr. Neustadt. Errichtet 1729 Ihrer Exzellenz Hochgebohrnen Frau. Frau Elisabeth Gräfin von Inzaghy, gebor-nen Gräfin von Attems, Sternkreutz = Ordens = Dame, und Dame du Palais*

Uničov, Mariánský sloup, mědirytina z r. 1830 (č. kat. 10).

Uničov, cukrovar cca 1899, světlotisk [č. kat. 33].

Ihrer Majestät der Allerdurchlauchtigsten Kaiserin und Königin &c. &c. in tiefster Ehrfurcht gewidmet von den Bürgerfrauen der königl. Stadt Mährisch Neustadt Olmützer Kreises. Erkauft'es Eigenthum des Bürgermeisters Dominik Jos. Ant. Gillitsch. O 26 X 39, D 27,5 X 45,5, P 36 X 51,5 cm. KVMO — GVÚ G 10 693, SVK Brno, 91 416/449. Měďná deska s rytinou sloupu je uložena v KVMO — UP 8243.

11. Mariánský sloup od jz., 1830. Mědiryt. *Ansicht der Marianisch = Nepomucenischen Denksäule in der königlich Stadt Mähr Neustadt. Diese Säule wurde durch Wohlthäter errichtet, und im Jahre 1729 der Grunstein dazu geleg', dann im Jahre 1743 ihr Bau vollendet. Sie ist wegen ihrer prächtigen Bauart und kuns'reichen Steinmetz und Bildhauer — Arbeit eine Merkwürdigkeit im Markgrathum Mähren. Im Verlag bei Johann Kranich im Mähr. Neustadt. O 24 X 43 cm, D 28 X 45, P 32 X 50 cm: KVMO — UN 356. Reimer, Vinzenz: Die Mähr — Neustädter Mariensäule, s. 7.*

12. Celkový pohled od z., [1840]. Kamenoryt. *Lith. bei Skarnitzel & Domek in Olmütz. OAO — městský archiv, 410/IX, 25. Původně městské muzeum Olomouc, č. 1982.*

13. Pomník Josefa II. na nynějším náměstí Družby, 1882. Medaile k odhalení pomníku dne 27. 8. 1882. Avers cínové medaile. Burian, V.: K památkám na sté výročí zrušení nevolnictví. VVM, XXXIV 1982, s. 153—165. Obr. 6:2. Popis medaile na s. 164, pozn. 55. Viz též pohlednice, kat. č. 40.

14. Kostel od z., 1885. Fotografie. *Photogr. Atelier von Anton Mitschala Mähr. Neustadt. O 10 X 14,3, P 10,8 X 16,6 cm. KVMO, UN.*

15. Celkový pohled od jz., 1885. Fotografie. *Photogr. Atelier von Anton Mitschala Mähr. Neustadt*. O 13,3×10, P 16,6×10,5 cm. KVMO UN.
16. Náměstí 9. května s morovým sloupem od jz., 1885. Fotografie. *Photogr. Atelier von Anton Mitschala Mähr. Neustadt*. O 10×13,5, P 10,8×16,5 cm. KVMO UN.
17. Celkový pohled od s., 1885. Fotografie. *Photogr. Atelier von Anton Mitschala Mähr. Neustadt*. O 13,8×10, P 16,5×11 cm. KVMO UN.
18. Radnice od jz., [1886]. Fotografie. *A. Mitschala M. Neustadt*. O 10,5×14,6, P 11×17 cm. KVMO UN.
19. Náměstí 9. května od v., 1889. Fotografie *Ansicht der Kirche vor dem Bau Juli 1889. Anton Mitschala. Mähr. Neustadt*. O 10×14,3, P 11×16 cm. OAO — Archiv města Uničova.
20. Stará radnice od jz., 1899. Fotografie. *Altes Rathaus bis 1889*. O 44, 5×55,5, P 50×65,5 cm. OAO — Archiv města Uničova. Kux, s. 230.
21. Stará radnice od jz., 1891. Fotografie. *Alles Rathaus seit 1891*. Kux, s. 231, Pinkava, s. 106.
22. Radnice od jz., [1891]. Fotografie. *Rathaus*. Lamarsch und Kullils, s. 61.
23. Náměstí [9. května] od v., 1900. Fotografie. *Stadtplatz. Häuser Nr. 37, 38, u. 39 vor dem Umbau des Hauses Nr. 38*. O 15×10, P 17×12 cm. KVMO UN.
24. Náměstí [9. května] od j., 1900. Fotografie. *Stadtplatz. (Nordseite) um 1900*. O 13,7×10 cm, P 16,5×10,3 cm. KVMO UN.
25. Náměstí [9. května] od j., [1900]. Fotografie. O 20×6,5 cm. KVMO UN.
26. Náměstí [9. května] od v., 1900. Fotografie. O 45×65 cm. KVMO UN.
27. Dvůr domu č. 38 na náměstí [9. května]. 1900. Fotografie. *Hof des Hauses Stadtplatz Nr. 38 um 1900, vor dem Umbau*. O 14×9, P 16,5×10,8 cm. KVMO UN.

Kgl. Stadt Mährisch Neustadt, den 1. Februar 1903

Lake Huron! Also found in Wisconsin. The water was very clear
 and the fish were very small. The fish were very small and the water
 was very clear. The fish were very small and the water was very clear.
 The fish were very small and the water was very clear. The fish were
 very small and the water was very clear. The fish were very small and
 the water was very clear. The fish were very small and the water was
 very clear. The fish were very small and the water was very clear.

28. Dům na náměstí [9. května, č. 28]. [1900]. Fotografie. Atelier Mitschala Mähr. Neustadt. Filiale Littau und Möglitz. Vervielfältigung vorbehalten, Lith. S. Bundy, Wien. O 8×14,3, P 10,3×16,7 cm, KVMO UN.
29. Partie u Medlovské brány. [1900]. Fotografie. Atelier Mitschala. Vervielfältigung vorbehalten. Lith. K. Krziwanek, Wien. Mähr. Neustadt Littau Müglitz. O 10,3×15, P 10,9×16,7 cm. KVMO UN.
30. Mariánský sloup. Celkový pohled. Gymnasium. Rešovské vodopády. Radnice, [1898]. Barevná litografie. Gruss aus M: Neustadt. Marien—Säule. Gymnasium. Reschner Wasserfall. Rathaus. Verlag von Fanny Nemluvil, Mähr. Neustadt. Tisk Schneider&LHZ Wien. KVMO — 215/83, Olomouc. Zprávy KVMO, 1984, č. 232, s. 21.
31. Hřbitovní kaple. Celkový pohled. Mariánský sloup. [1898]. Hnědě tónovaná litografie. Grüss aus M. Neustadt. Friedhofs—Kapelle. Mariensäule. Eislaufplatz. Zu haben bei Jos. Weigel, M. Neustadt, Stadtplatz, u. Schönbergergasse. OZM [Otmar Zieher, Meisen]. KVMO, album F 1285. Proměny Olomoucka. Olomouc, KVMO 1981, str. 26.
32. Klášterní kostel a dívčí měšťanská škola. Partie z parku. Pohled na střed města. Městská střelnice. [1899]. Modře tónovaný světlotisk. Grösse aus der Königl. Stadt Mähr. Neustadt. Klosterkirche und Mädchenbürgerschule. Partie aus Park. Mittelpunkt der Stadt — Ansicht. Bürgerliche Schiessstätte. Vg. v. Adolf Reinelt, Mähr. Neustadt. KVMO F 8896.
33. Cukrovar. [1899]. Zeleně tónovaný světlotisk. Gruss aus Mährisch—Neustadt. Zuckerfabrik. Verlag A. Reinelt, M. Neustadt. Sbírka M. Hořínek, Olomouc.
34. Veduta města od v. z r. 1670. [1899]. Hnědě tónovaný světlotisk. Alt Mährisch—Neustadt 1670. Verlag A. Reinelt, M. Neustadt. KVMO, album F 1911. Pk: Staré uničovské pohlednice. Stráž lidu, LXII, 1982, č. 66, s. 4.
35. Mariánský sloup. Votivní obraz. Veduta města. [1899]. Modře tónovaná litografie. Gruss aus Mähr. — Neustadt. Marien—Säule. Gedenk-bild. Alt M Neustadt. Verkauft bei Josef Weigel. — Vervielfältigung vorbehalten. 4 246. OAO, pracoviště Šternberk, fond fotografie a pohlednice.
36. Celkový pohled od z. [1899]. Modře tónovaný světlotisk. Grösse aus der Königl. Stadt Mährisch—Neustadt. Verlag v. A. Reinelt, M. Neustadt. — Gegen. Nachdruck geschützt. OAO, pracoviště Šternberk, fond fotografie a pohlednice.
37. Náměstí Družby od z., [1899]. Světlotisk. Kgl. Stadt Mährisch Neustadt. Kaiser Josefsplatz. 50 Verlag A. Reinelts Buchhandl, M. Neustadt. Fotoarchív, č. neg. 5592 A.
38. Vila Theresienhof. [1900]. Zeleně tónovaný světlotisk. Villa Theresienhof Kg. Stadt Mährisch Neustadt. 58 Verlag A. Reinelt's Buchhandl., M. Neustadt. KVMO, album F 1910.
39. Celkový pohled od v., [1900]. Třídlílná pohlednice. Kolorovaný světlotisk. Verlag Adolf Reinelt, Mähr. Neustadt. Fotogr. Aufn. von Mitschala, M. Neustadt. Sbírka M. Hořínek, Olomouc.
40. Pomník císaře Josefa II. [1900]. Barevná litografie. Kaiser Josef Denkmal. Autochrom. OAO, pracoviště Šternberk, fond Archív města Uničova. Vik: Staré uničovské pohlednice. Pomník císaře Josefa II. Stráž lidu, LXII, 1982, č. 87, s. 4.
41. Kluziště. [1900]. Zeleně tónovaný světlotisk. Gruss aus Mähr. Neustadt, Eislaufplatz. 114 485 Josef Hornischer, Mähr. Neustadt. Sbírka M. Hořínek, Olomouc.
42. Městská plavecká škola. [1900]. Kolorovaný světlotisk. Kgl. Stadt Mährisch—Neustadt. Städtische Schwimmschule. Verlag A. Reinelt's Buchhdlg. Sbírka M. Hořínek, Olomouc.

43. Pozdrav ze Želechovic. Návsí s kaplí. Dolní část návsi. Škola. [1900]. Barevná litografie. Lit. L. Klabusay Holešov. OAO, prac. Šternberk, fond AOb Želechovice.
44. Mariánský sloup. Radnice na náměstí. [1900]. Kolorovaný světlotisk. *Kgl. Stadt Mährisch—Neustadt. Mariensäule. Rathaus am Stadtplatz. Verlag A. Reinelt M. — Neustadt.* Sbírka M. Hořinka, Olomouc.
45. Mariánský sloup. Celkový pohled od jz., [1900]. Kolorovaný světlotisk zdobený vegetativním dekorem. *Gruss aus Mähr. Neustadt. Mariensäule.* [Celkový pohled bez popisky]. *Fanny Brauner, Mähr.—Neustadt.* KVMO F 6457.
46. Jeřábková kartounka. [1900]. Zeleně tónovaný světlotisk. *Gruss aus Mähr. Neustadt. Kattendruckfabrik Jerzabek. Verlag v. d. Reinelt, M. Neustadt.* KVMO F 6636. Staré uničovské pohlednice, Stráž lidu, LXII, 1982, č. 72, s. 4.
47. Radnice s náměstím. [1901]. Kolorovaný světlotisk v secesně zdobeném rámečku. *Mähren: Mähr. Neustadt.* Iniciály RM v kroužku, P. W. v rámečku. Sbírka J. Stránského, Uničov.
48. Celkový pohled od s., [1902]. Hnědě tónovaný světlotisk. *Grüsse von der Königl. Stadt Mährisch—Neustadt. Postk. — Verlag A. Reinelt, M. Neustadt.* KVMO F 8612.
49. Západní část s farním kostelem. [1904]. Světlotisk. *Grüsse aus der Stadt Mährisch—Neustadt. Westl. Theil mit Pfarrkirche.* 1978 Verlag A. Reinelt, Mährisch Neustadt. KVMO F 6458. Vík: Staré uničovské pohlednice. Pohled z radniční věže z roku 1904. Stráž lidu, LXII, 1982, č. 113, s. 4.
50. Jižní část. [1904]. *Gruss aus der Königl. Stadt Mähr. Neustadt. Südlicher Teil.* 916 Verlag A. Reienlt's Buchhandlg., Mähr Neustadt. KVMO F 8895. Vík: Dýchá z nich historie. Stráž lidu, LXIII, 1983, č. 97, s. 4.
51. Celkový pohled od s., [1904]. Kolorovaný světlotisk. *Gruss aus Mähr. Neustadt.* 43625. Verlag J. Schiftner, Mähr. Neustadt. KVMO F 10 376.
52. Setkání císaře Josefa II. s pruským králem Friedrichem II. v Uničově v r. 1770, [1905]. Kolorovaný světlotisk. *Zusammenkunft Kaiser Josef II. mit König Friedrich II. von Preussen in Mähr. Neustadt im Jahre 1770. Franz Meier, M. — Neustadt.* Sbírka J. Stránského, Uničov. — Pk: Staré uničovské pohlednice. Stráž lidu, LXII, 1982, č. 98, s. 4.
53. Kartounka. Ideální pohled v záhlaví firemního dopisního papíru. *Kaiserl. Königl. Privileg Kattung — Druck — Fabrik FD. Jerzabek & Söhne in Mähr. Neustadt gegründet im Jahre 1815.* 1887. Kamenotisk. O 21,5×10,5. StAO, fond OŽK — vyčleněný soubor vedut.
54. Kartounka. Ideální pohled v záhlaví firemního dopisního papíru. *Kais. Kön. Privileg. Kattung — Druck — Fabrik FD. Jerzabek & Söhne Mähr. Neustadt. Mitglied des Postsparrccassa Clearing — Verkehrs Conto No. 801.683. Gegründet im Jahre 1815.* [1900]. Kamenotisk. Lith. Adolf Dreschler, Troppau. O 22,5×10 cm. StAO, fond OŽK — vyčleněný soubor vedut.
55. Cukrovar. [1905]. Ideální pohled v záhlaví firemního dopisního papíru. *Festschrift zur X. Hauptversammlung ..., nestr. příl.*

Hlediska zvolená pro popis jednotlivých záznamů:

1. Záběr, odkud (zkratky světových stran), datace
2. Technika
3. Nápis
4. Autoř, vydavatel (přepis)
5. Rozměry v cm (O=obraz, D=deska u rytin, P=pasparta)
6. Uložení
7. Reprodukce

Literatura:

Burian, Václav: K památkám na sté výročí zrušení nevolnictví. Vlastivědný věstník moravský, XXXIV, 1982, s. 153–165. T ý ž: Uničovská medaile na Josefa II. Severní Morava, sv. 20, 1970, s. 55–58.

Festschrift zur X. Hauptversammlung des deutsch-mähr. Lehrbundes in der Tagen des 3., 4. und 5. August 1907 in Mähr-Neustadt, vl. n. 1907, 47 str. nestr. příl.

Gebauer, Josef: Soupis map a plánů vedut a vyobrazení měst, míst a budov do roku 1850, uložených v archívech Severomoravského kraje. In: Sborník Státního archivu v Opavě 1971 až 1975. Opava, Státní oblastní archiv 1975, s. 143–348.

Indra, Bohumír: Neznámé veduty severomoravských měst na tovaryšských listech. Vlastivědné listy, IX, 1983, č. 1, s. 9–14.

Kollmann, Vítězslav: Pohlednice v prezentační činnosti muzeí. Zprávy KVMO, 1984, č. 232, s. 18–23.

Kux, Johann: Geschichte der königl. Stadt Mährisch-Neustadt zu deren 700 Jahre-Feier der Verleihung deutschen Rechtes verfasst von... Mähr-Neustadt, Verlag der Stadtgemeinde 1923, 317 s.

Lamarsch und Kullil Städte Album von Österreich — Ungarn I. Mähren und Schlesien. Erste Abteilung. Olomouc, Kullil 1908, 132 s.

Machytka, Lubor: Uničov — město kulturních památek. Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, 1963, č. 109, s. 13–15.

Melzer, Miloš: Staré uničovské pohlednice. Jeřábekova kartounka. Stráž lidu, LXII, 1982, č. 72, s. 4.

Pinkava, Viktor: Vlastivěda moravská II. Místopis. Uničovský a rýmařovský okres. Brno, Musejní spolek 1932.

Pk: (Prucek, Josef): Staré uničovské pohlednice. Veduta z r. 1670. Stráž lidu LXII, 1982, č. 66, s. 4. T ý ž: Staré uničovské pohlednice. Setkání císaře Josefa II. s pruským králem Friedrichem II. v Uničově v r. 1700. Stráž lidu, LXII, 1982, č. 98, s. 4.

Proměny Olomoucka. Katalog výstavy pohlednic k volbám 1981. Olomouc, KVMO 1981, 31 s., 22 obr. příl. v textu.

Reimer, Vinzenz: Die Mähr-Neustädter Mariensäule. Ein Beitrag zur Feier der Einweihung nach der Renowierung 1936–37. Uničov, Meier 1937, 16 s.

Schirmeisen, Karl: Zur frühgeschichte Mähr-Neustadts. Zeischrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens. 1940.

Soušek, Tomáš: Z dějin města Uničova. Zprávy vlastivědného ústavu v Olomouci, 1963, č. 109, s. 2–5.

Uničovské strojírný, národní podnik Uničov. Uničov, Uničovské strojírný 1962, 72 s.

Vík: (Kollmann, Vítězslav): Staré uničovské pohlednice. Pomník císaře Josefa II. Stráž lidu, LXII, 1982, č. 87, s. 4. T ý ž: Staré uničovské pohlednice. Pohled z radniční věže z roku 1904. Stráž lidu, LXII, 1982, č. 113, s. 4. T ý ž: Dýchá z nich historie. (Pohled na jižní část města z roku 1904). Stráž lidu, LXII, 1983, č. 97, s. 4.

Václav Burian

PROJEKTILY Z TĚŽKÝCH PALNÝCH A VRHACÍCH ZBRANÍ Z TEPENCE A DOLAN

O nálezech sférických projektilů střední a velké ráže uložených v muzejních sbírkách lze velmi často vyslovit obecnou definici, že jde o tělesa, jejichž veškeré povrchové body jsou všechny stejně vzdáleny od jeho středu. Při popisech se obvykle hovoří o materiálu a velikostech, ale nepříliš často a jen s obtížemi lze stanovit konkrétní a dobové využití. V jiných případech nejde o výhradně kulové střely, ale o kamenné projektily vybraných přírodních tvarů nebo jen zhruba opracované; tyto však obvykle při výzkumech nebo jiných nálezových příležitostech vyvolávaly rozpaky nebo unikaly pozornosti. V našich rozbořech nálezů z lokalit uvedených v názvu příspěvku se hodláme zabývat nálezy obojího druhu, i když často půjde o shrnutí už před lety vyslovených poznatků.

Jak je známo, byly plošným odkryvem hradiska Tepence zkoumány v celkové síti jen vybrané čtverce, což nesporně narušuje sumu našich představ a z nich vyplývajících závěrů.

Zde první typickou skupinu nálezů tvoří neúplné exempláře kamenných koulí průměru 15 cm (nálezová čísla 2—69, 13—69) a 22 cm (46—69),¹ soustředěné do centra hrady: v prvních dvou případech situované přímo uvnitř paláce, třetí v jižní části parkánu poblíž paláce. Jde o klasické kulové artefakty střední ráže, nesoucí stopy dopadu na velmi kompaktní cíl, hmotné palácové zdívko. Obdobné, dnes rozměrově nekontrolovatelné fragmenty uvádí z kampaně 1968 B. Novotný.² Podle výkopového deníku pocházely z plochy paláce (čtverec III) a parkánu (kontrolní blok mezi čtverci IV/V).³

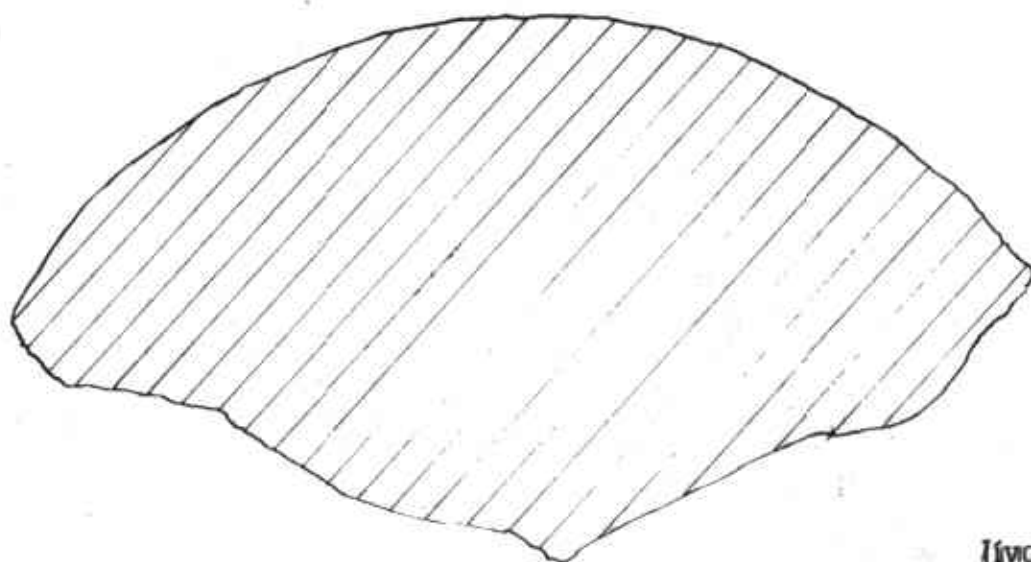
Od uvedených projektilů se liší četnější skupina osmi exemplářů bochníkových forem,⁴ soustředěná na plošině obou okřídlení nejvýchodnějšího výběžku vnější hradby s baštou. Při vnitřní lici této hradby na sever byly získány dva exempláře již v horní humusové vrstvě (144—70, 104—71) a v destrukci (90—71). Pozoruhodné bylo těsné seskupení tří náleзовých čísel (88—71, 69—71, 70—71) v destrukci 50 cm hluboko v severním sektoru čtverce LXVIII. Z typového hlediska jsou to bochníkové tvary, z nichž jediný a největší exemplář (Ø 19,5 cm) má plášťovou obličnou pečlivěji opracovanou (nál. čís. 144—70), ostatní více či méně hrubě formovanou, obě základny pomyslných vrchlíků jsou zpravidla souběžné. Vedle zmíněného již průměru 19,5 cm (144—70) možno sestupně uvést ještě tyto velikosti: 15,5 cm (104—71), 15 cm (135—71), 13 cm (88—71), 10,5 cm (60—71), 10 cm (70—71, 91—71). Boris Novotný⁵ uvádí mezi nálezy z r. 1968 ještě průměry 14 a 12,5 cm.

Oběma předešlým typům se na Tepenci vymykají dva nálezy kamenných projektilů svými tvary a velikostmi. Oba exempláře byly situovány mimo obvod zmíněné východní hradby. Projektil připomínající komolý jehlan se zaoblenými hranami a plochami, výška asi 4,5 cm (163—70),⁶ byl nalezen v kulturní vrstvě 245 cm hluboko téměř při jižním výběžku hradby. Druhý projektil tohoto charakteru má spíše kupovitou formu, připomínající tyl neolitického sekeromlatu, základna je mírně dovnitř vyklenutá, výška 5,3 cm (79—71).⁷ Byl uložen opět při vnější lici téže hradby pod destrukcí mocnou 90 cm.

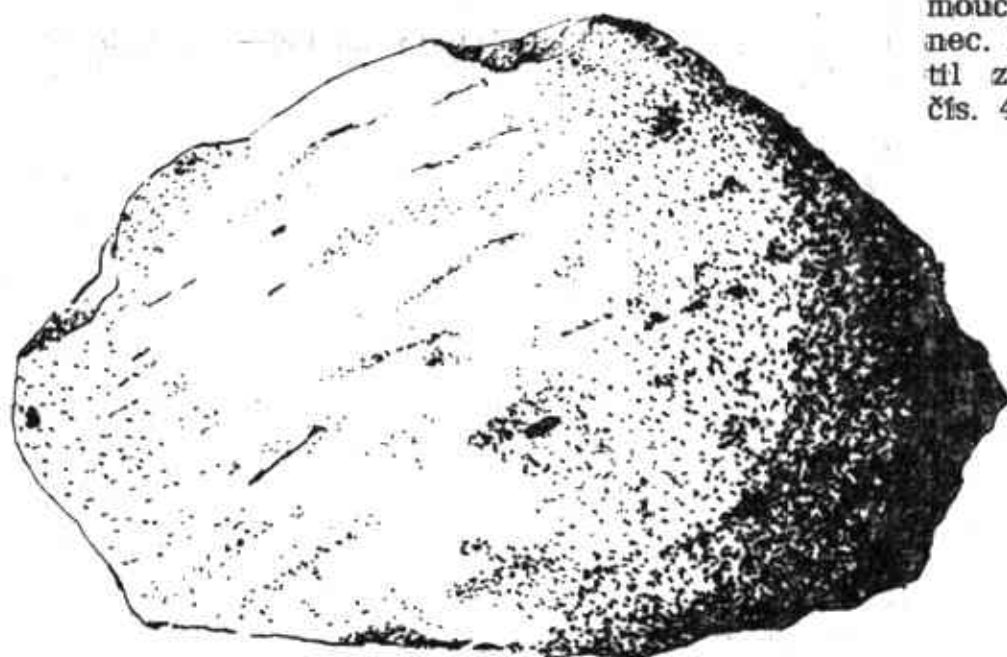
Máme-li posoudit funkce popsaných střel, je nesporné, že v prvním případě — u pozůstatků paláce — to byly následky obléhací střelby z děl menší ráže. Seskupení bochníkovitých tvarů, výrazné soustředěním v okolí předsunuté plošiny, chráněné baštou a hradebním okřídlením, je již méně typické a jednoznačné. Předně nesetkali jsme se v publikovaných výsledcích výzkumů podobných lokalit s analogiemi tohoto typu střely, která svým poměrně hrubým opracováním oblé části vylučuje souvislost s palébným prostředkem. Nejpravděpodobněji byly tyto kamenné artefakty vrhány pomocí menších mechanických nebo ručních praků. Nelze dále rozhodnout, zda šlo o materiál, který zde byl k dispozici obhájcem nebo zda jsou to kameny vržené oblehatelem; s ohledem na těsnou polohu nálezů při vnitřní straně hradebního zdíva se jeví jako reálnější první eventualita. Třetí typ označujeme jako střely s určitými rozpaky; prozatím není jiné vysvětlení než funkce kamenů vrhaných ručními praky.

O projektilích z dolanské kartouzy bylo psáno již vícekrát i v širších souvislostech.⁸ Zde nutno především dodat, že stavební relikt, položený asi 400 m východně od kartouzy — mimochodem patrný s určitou dávkou představitosti, označený jako předsunuté opevnění⁹ (tento názor jsme v několika studiích akceptovali),¹⁰ může být podle nejnovějšího názoru Z. Měřinského pozicí děla nebo praku z doby obléhání lokality obsazené husítskou posádkou. Přesvědčivý názor dr. Měřinského¹¹ nás vede k tomu, abychom alespoň částečně upustili od někdejší hypotézy, že palébná postavení těžkých obléhacích zbraní byla umístěna pouze na svahu Héku proti jižní straně kartouzy.

Jen letmo se vracíme ke dvěma projektilům z bombardy, o nichž bylo rovněž pojednáno na jiných místech.¹² Téměř při lici jižního zdíva objektu A, pouhých 10 cm nad úroveň původního terénu, byla odkryta kamenná koule (nálezové číslo 17), jejíž odlomený vrchlík ležel v těsné blízkosti; tato situace je důkazem,

Jívová (okr. Olomouc), hradisko Tepenec. Kamenný projektil z houfnice (nál. čís. 46—69). 1/2 skut.

že koule se našla přímo na místě dopadu, vystřelena ze směru od zmíněného svahu Héku. Má průměr 40,5 cm a hmotnost 91 kg.¹³ Jde tedy bezesporně o projektil z bombardy, stejně jako v případě druhého exempláře (nál. čís. 1561),¹⁴ který pravděpodobněji dopadl od východu. Koule prorazila střechu a klenbu chodby G a pronikla až na úroveň břidlicové dlažby, kde se roztříštila (jeden z úlomků byl vzdálen od místa dopadu 210 cm). Při výzkumu se ozřejmila dynamičnost zásahu především na skladbě cihel pokleslé klenby. Koule měla poněkud větší ráži (44 cm) a zvláště pozoruhodné je označení jejího povrchu rytinou dvou zkřížených kladiv. Přibližně polovina houfnicové koule Ø 9 cm (nál. čís. 2221) byla získána ve vrstvě destrukce v ose kostela v hloubce 205 cm.

Samostatnou skupinu nálezů svého druhu tvoří v Dolanech projektily vystřelované vrhacími stroji.¹⁵ Tak v destrukci jižního zdiwa chodby G byl v hloubce 35 cm mezi zlomky okenní architektury kamenný valoun 60×50×30 cm výrazně odlišný od ostatního lomového stavebního materiálu (nál. čís. 1157). Podobně před jižní zdí byl další prakový projektil rozměrů 42×50×24 cm (1548). Další poblíž destrukce pilíře kostela na hřbitově, v tomto případě spíše hranatý blok 55×36×32 cm (1543). Kameny připomínající hrubě opracované prakové střely

se vyskytly dále v destrukcích chodby D v hloubce 200 cm (2155), v severní části dvorku za kaplí E v hloubce 250 cm (2193), v jižní části téže plochy 180 cm hluboko (2177, 2178) a v chodbě O v hloubce 200 cm (2156, 2188); jde vesměs o kusy zhruba opracované do sférických nebo valounových forem.

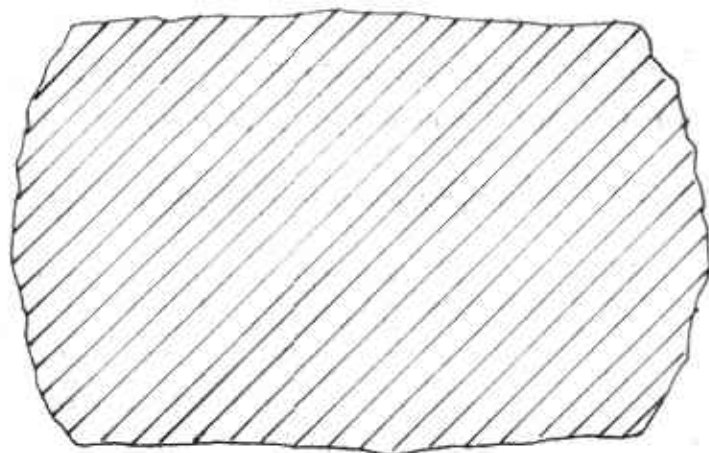
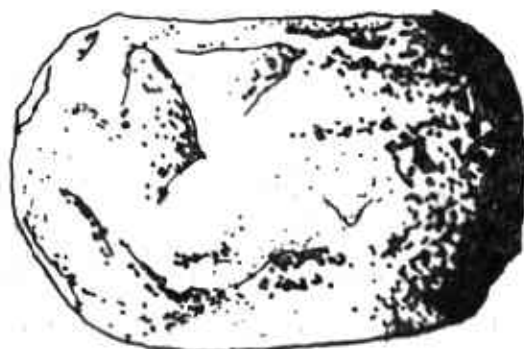
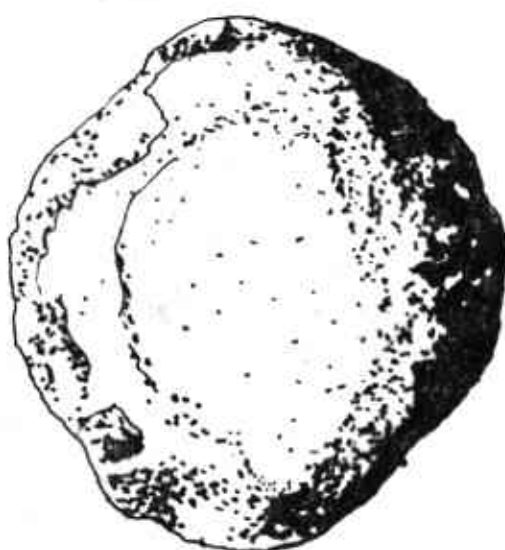
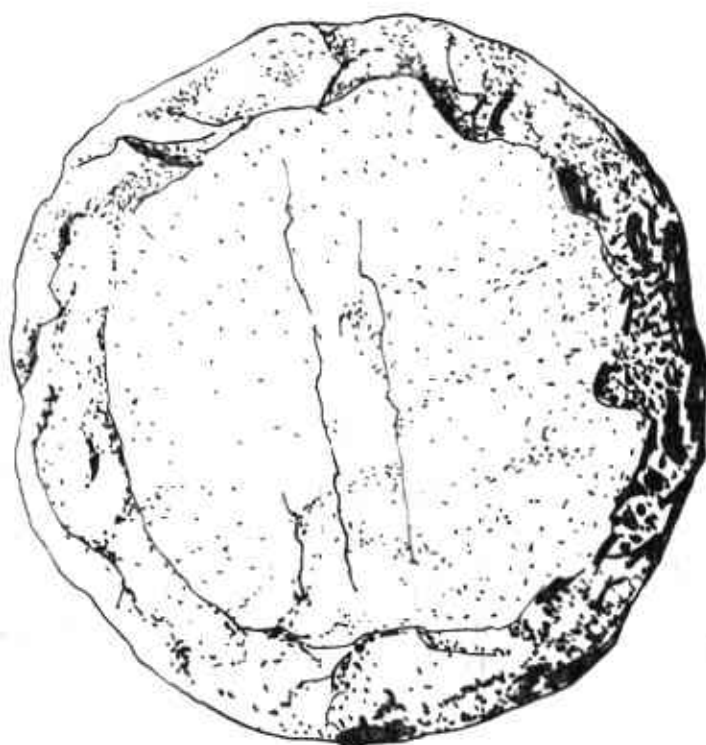
Poznámky:

1 Burlan, V.: Zpráva o historickoarcheologickém výzkumu hradu Tepence (Jívová, okres Olomouc) roku 1969. Olomouc 1969, str. 50, obr. 28–30. — T ý ž: Výzkum hradu Tepence v roce 1969 (katastr Jívová, okr. Olomouc). Přehled výzkumů 1969. Brno 1971, str. 34.

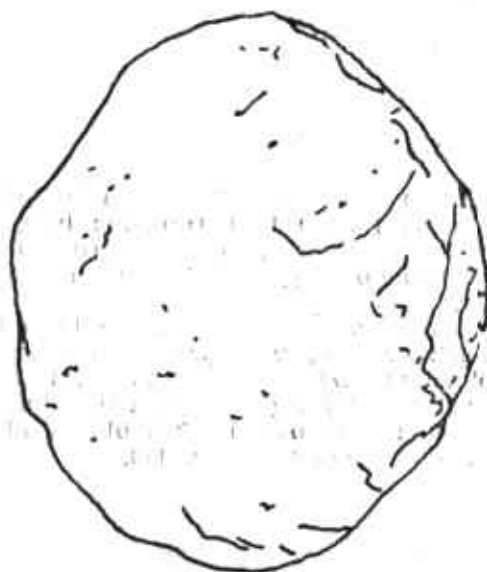
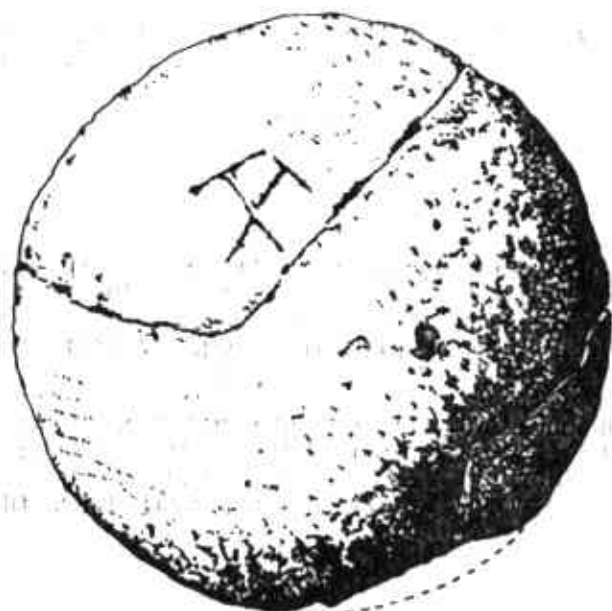
2 Novotný, B.: Nálezy ze zaniklého hradu Tepence (okr. Olomouc). PV 1968. Brno 1970, str. 63.

3 Výkopový deník, záznamy 15. a 16. července 1968.

4 Burlan, V.: Zpráva Tepenec 1970. Olomouc 1970, str. 134, obr. 246–248. — Tamt. 1971. Olomouc 1971, str. 195, obr. 448–454. — T ý ž: PV 1969. Brno 1971, str. 34. — T ý ž: Výzkum hradu Tepence (obec Jívová) roku 1970 (okr. Olomouc). PV 1970. Brno 1971, str. 66. — T ý ž: Výzkum středověké akropole hradiska Tepenec v roce 1971 (obec Jívová) (okr. Olomouc). PV 1971, Brno 1972, str. 118.

Jívová (okr. Olomouc),
hradisko Tepenec. Kamenné
projektily z vrhacích zbra-
ní (nál. čís. 68–71, 97–71).
1/2 skut.

Dolany (okr. Olomouc), kartouza. Kamenný projektil z bombardy se značkou (nál. čís. 1561) 1/8, 1/2 skut. — Kamenný projektil z vrhací zbraně (nál. čís. 1548). 1/10 skut.

5 Novotný, I. c., str. 63.

6 Zpráva Tepenec 1970. Olomouc 1970, str. 135, obr. 284:3.

7 Tamt. 1971, Olomouc 1971, str. 195, obr. 455:1.

8 Burian, V.: Kartouzka v Dolanech — moravský protějšek hradu Slónu. Střední Morava 1, 1966, str. 11—12.

9 Gardavský, Z.: Předsunutě husitské opevnění u Dolan. Zprávy VÚO 1963, č. 110, str. 2—10.

10 Burian: SM 1966, str. 12.

11 Měřínský, Z.: Morava za husitských válek ve světle archeologických nálezů a výzkumů. Archaeologia historica 5/60, str. 37—38.

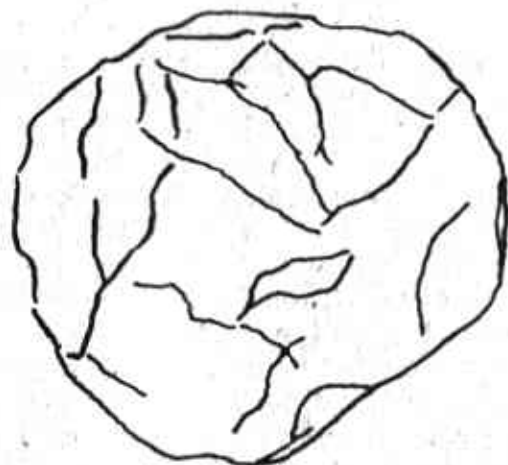
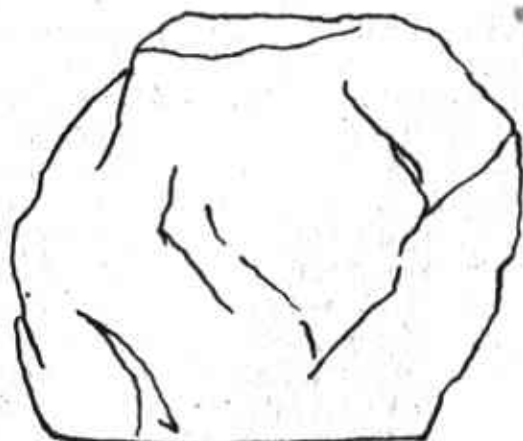
12 Burian: SM 1966, str. 12.

13 Burian, V.: Zpráva o výzkumu husitského opevnění Kartouzka v Dolanech roku 1962. Olomouc 1963, str. 71, obr. 70. — Týž: Historickoarcheologický výzkum husitského opevnění v Dolanech u Olomouce r. 1962. Muzejní a vlastivědná práce I (71), 1963, str. 203. — Týž: Husitské opevnění Kartouzka v Dolanech. Historickoarcheologický výzkum Vlastivědného ústavu v Olomouci 1962/1963. Olomouc 1964, str. 6, 7 (obr.). — Týž: Nálezy ze středověkého objektu v Dolanech (výzkum 1962). Práce odboru společenských věd Vlastivědného ústavu v Olomouci č. 3. Olomouc 1964, str. 11, obr. 7. — Týž: SM 1966, str. 12.

14 Burian, V.: Zpráva Dolany 1965. Olomouc 1966, str. 215—216, obr. 244. — Týž: předběž-

ná zpráva o historickoarcheologickém výzkumu Kartouzky v Dolanech 1964–1965. Zprávy VÚO 1966, č. 128, str. 14. — T ý ž : SM 1966, str. 11, 12.

15 Zpráva Dolany 1964. Olomouc 1965, str. 182, obr. 158:13. — Tamt. 1965. Olomouc 1966, str. 216, obr. 245:2–4. — Tamt. 1968. Olomouc 1968, str. 322–323, obr. 427:1–6. — Tamt. 1969. Olomouc 1969, str. 345, obr. 467. — O nálezech do r. 1964 viz v SM 1966, str. 12. Z pozdějších let viz cit. článek ve Zprávách VÚO č. 128, str. 14, posledně Burian, V.: Předběžná zpráva o historickoarcheologickém výzkumu na Kartouzce v Dolanech r. 1968. Zprávy VÚO 1969, s. 144, str. 14.

Dolany (okr. Olomouc), kartouza. Kamenné projektily z vrhacích zbraní (nál. čís. 2193, 2221). 1/10, 1/2 skut.

Drahomíra Kaliszová

PŘÍRŮSTKY ARCHEOLOGICKÉ SBÍRKY ZA LÉTA 1976 AŽ 1979

Tento příspěvek navazuje po několikaletém přerušení na sérii článků, v nichž byly každoročně publikovány nové přírůstky. Poslední uveřejněný článek shrnoval přírůstky do konce roku 1975. Od té doby byly nálezy pocházející z výzkumů a záchranných akcí průběžně publikovány v Přehledech výzkumů. Proto,

aby nedocházelo ke zbytečné duplicitě, uvedu popis nálezové situace jen u dosud nepublikovaných nálezů.

V roce 1976 byla pod přír. č. 90/76 zaevidována archeologická sbírka, předaná z muzea v Litovli. Obsahovala nálezy z období paleolitu, neolitu, eneolitu, doby bronzové, halštatské, hradištní (slovanské) a středověku. Byla to sbírka rozsáhlá a významná, které byl věnován samostatný příspěvek (Kalliszová 1983). Téhož roku byla ze zámku v Náměšti předána menší kolekce starších archeologických nálezů z období eneolitu, lužických popelnicových polí a středověku. Tím bylo dokončeno soustředění archeologického materiálu, dříve deponovaného na různých místech okresu, do Krajského vlastivědného muzea v Olomouci.

Těžiště terénní vědeckovýzkumné práce archeologického oddělení KVMO je v systematickém výzkumu raně středověkého osídlení na území Olomouce. V roce 1976 byla prokopána studna na rajském dvoře na dómském návrší v Olomouci. Nálezy v ní však nebyly starší poloviny 18. stol., kdy byla zřejmě čištěna. V roce 1977 proběhla sondáž na Křížkovského ulici č. 8, na nádvoří bývalého dómského proboštství, nyní rektorátu Univerzity Palackého. Přinesla objev zbytku palisády ve vrstvě z 10. stol. (Dohnal 1980b). V roce 1978 byla provedena zjišťovací sondáž na Klášterním Hradisku. Měla ověřit stáří jeho osídlení; získané výsledky potvrdily, že návrší nebylo osídleno dříve než koncem 11. stol., tedy v souvislosti se založením kláštera (Dohnal 1980e). V roce 1979 se výzkum obrátil na dómské návrší, kde byla provedena sondáž v křížové chodbě a v kapli sv. Jana Křtitele (Dohnal 1981c).

Záchranné výzkumy, vyvolané nutností prozkoumat pravěké nebo středověké objekty, narušené při různých zemních pracích, dříve než budou zničeny, přinesly také zajímavé výsledky. V roce 1976 byly prozkoumány sídlištní objekty kultury lužických popelnicových polí a laténské v areálu JZD v Unčovicích (Dohnal 1978b). V roce 1977 proběhl záchranný výzkum v Přerově v prostoru ulic Brabansko a Malá Dlážka, kde byly výkopem porušeny zdi zaniklých středověkých staveb, raně středověké kostrové pohřebiště a sídlištní vrstva se stopami objektů a mladohradištním materiálem. (Dohnal 1980a). V roce 1978 při hloubení základů v areálu Státního statku na Hradisku ve Skrbeni našel dr. Dohnal v kúlových jamkách střepy kultur lineární a lužické. V meliorační rýze za ulicí U sokolovny v Olomouci—Nemilanech byly nalezeny střepy kultury lineární, z doby bronzové a laténské (Dohnal 1980). V Drahlově v trati Na zábrani byl proveden záchranný výzkum pohřebiště ze střední doby hradištní, při němž byly prozkoumány čtyři kostrové hroby (Dohnal 1980d). V roce 1979 byly při stavbě vodárny na pevnůstce v Olomouci—Neředíně objeveny čtyři žárové hroby starolužické (Dohnal 1981b).

Neolit

P 241/76 Vacanovice (okr. Olomouc) — A. Hořínek dal do muzea 2 střepy lengyelské kultury, vyorané v trati Zápotočí (Dohnal 1978a).

P 373/77 Žopy (okr. Kroměříž) — V. Holubová darovala muzeu zlomek plastiky lengyelské kultury, znázorňující medvídko. Byl nalezen na zahradě chaty č. 171 mělce pod povrchem (obr.).

P 377/77 Náměšť na Haná (okr. Olomouc) — z pozůstalosti J. Budíka bylo do muzea předáno 7 seker, 2 sekeromlaty, 2 přesleny a 3 úštěpy rohovce.

P 219/78 Skrbeň (okr. Olomouc) — při prohlídce výkopu základů ve Státním statku na Hradisku ve Skrbeni vyzvedl dr. Dohnal z kúlových? jamek 3 malé střepy lineární kultury, zdobené rytými liniemi.

P 223/78 — viz. latén

P 279/79 Bílá Lhota, část Řimice (okr. Olomouc) — L. Čep daroval muzeu střepy lineární kultury, štanou industrii, kamenné drtidlo a zvířecí čelist vyorané v polích v trati Za školkou (Dohnal 1981a).

P 68/79 Ondratice (okr. Prostějov) — koupí získalo muzeum střepy, štípanou a broušenou indrustrii z povrchových sběrů v tratích Díly, Kluče, Kopaniny, Žlábky.

P 68/79 Otaslavice (okr. Prostějov) — viz Ondratice; z tratí Štěrky a Glóze.

P 68/79 Brodek u Prostějova (okr. Prostějov) — viz Ondratice; z trati U hájku.

Eneolit

P 86/76 Náměšť na Hané (okr. Olomouc) — v zámecké sbírce byly 3 nádoby, 6 přeslenů a jedno závaží, pravděpodobně nálezy z hradiska na Rmízu.

P 371/77 Velká Bystřice (okr. Olomouc) — žáci ZDŠ dali do muzea kamenný sekeromlat, nalezený v říčce Bystřici u mostu.

P 374/77 Doloplazy (okr. Olomouc) — A. Doležel daroval muzeu kamenný klín, sebraný s povrchu u polní cesty do Přáslavic.

P 376/77 Náměšť na Hané (okr. Olomouc) — F. Vyvlečka našel pod vývratem v místě vnitřního valu hradiska na Rmízu kusy mazanice a 8 střepů, z toho jeden s nízkými plastickými žebry.

P 378/77 Olomouc, část Řepčín — při výkopech v areálu Moravských železáren objevil J. Kuja stopy sídlištních objektů, z nichž vyzvedl 5 střepů a kusy mazanice.

P 379/77 Olomouc — při výzkumu na Křížkovského ulici byla odkryta v nejspodnějších částech sond eneolitická vrstva se střepy (Dohnal 1980b).

P 68/79 viz neolit

P 69/79 Olomouc — na dómském návrší byl objeven pod severní zdí kaple sv. Jana Křtitele příkop se střepy kultury s kanelovanou keramikou (Dohnal 1981c).

Doba bronzová a halštatská

P 84/76 Ústín (okr. Olomouc) — v trati Spálenec sesbíral B. Škrabal 10 střepů z doby bronzové.

P 86/76 Náměšť na Hané (okr. Olomouc) — z lokality Biskupství bylo v zámecké sbírce 5 nádob a střepy z doby bronzové.

P 87/76, 88/76 Unčovice (okr. Olomouc) — v trati Záhony bylo výzkumem získáno ze 2 sídlištních jam 39 střepů lužické kultury, kusy mazanice a lidská lebka. (Dohnal 1978b).

Žopy (okr. Kroměříž). Zlomek lengyelské plastiky.

P 372/77 Bolelouc (okr. Olomouc) — pod povrchem na zahradě domu č. 110 našel Z. Hradil 3 přesleny a 2 střepy z období starolužického.

P 377/77 Náměšť na Hané (okr. Olomouc) — z pozůstalosti J. Budíka byly do muzea dány 3 bronzové náramky zdobené rytím, nůž s trnem a esovitě prohnutým ostřím a jehlice s odlomenou hlavicí.

P 219/78 Skrběň (okr. Olomouc) — z výkopů na Hradisku pocházejí také (viz neolit) střepy z velké nádoby a 4 drobné střípky lužické kultury.

P 223/78 viz latén

P 21/79 Olomouc, část Neředín — při stavbě vodárny na pevnůstce byly zachyceny 4 hroby ze starolužického období, v nichž se našlo 14 střepů (Dohnal 1981b).

P 68/79 Ondratice (okr. Prostějov) — z povrchových sběrů v trati Díly pocházejí střepy ze střední doby bronzové, v trati Kluče střepy ze starší doby bronzové a z období lužické kultury.

P 68/79 Brodek u Prostějova (okr. Prostějov) — z povrchových sběrů v trati u Hájků jsou v muzeu střepy kultury lužické.

P 68/79 Otaslavice (okr. Prostějov) — z povrchových sběrů v trati Glóze jsou střepy lužické kultury.

P 69/79 Olomouc — při výzkumu v kapli sv. Jana Křtitele byla odkryta kulturní vrstva z období věteřovské kultury a hliněný val z téhož období (Dohnal 1981c).

Latén

P 86/76, 91/76 Unčovice (okr. Olomouc) — v trati Záhony bylo ze 2 sídlištních jam vyzvednuto 87 střepů, zvířecí kosti, zlomek žernovu, kusy tuhy, struska a část opracovaného parohu (Dohnal 1978b).

P 223/78 Olomouc, část Nemilány — J. Kuja daroval muzeu 10 střepů, nalezených v meliorační rýze za ulicí U sokolovny. Rýha narušila kulturní vrstvu. Kromě laténských střepů se vyskytl i jeden neolitický a jeden mladobronzový (Dohnal 1980c).

Doba hradištní

P 83/76 viz středověk

P 370/77 Přerov (okr. Přerov) — z malohradištních objektů zachránil dr. Dohnal 164 střepů a zvířecích kostí (Dohnal 1980a).

P 379/77 Olomouc — z mladohradištní sídlištní vrstvy prokopané při výzkumu na Křížkovského ulici pochází 818 střepů, kusů kůže a dřeva (Dohnal 1980b).

P 220/78 Olomouc — při zjišťovacím výzkumu na Klášterním Hradisku byly nalezeny v sondách vně zastavěné plochy 2 střepy z přelomu 11. a 12. stol. (Dohnal 1980e).

P 221/78 Charváty, část Drahlav (okr. Olomouc) — při záchranném výzkumu v trati Na zábrnaní byly ze 4 kostrových hrobů, datovaných do 9. stol., vyzvednuty hrnek se značkou na dně, náhrdelník ze sklaněných korálek, zlomek bronzové torčované naušnice, kostry (Dohnal 1980d).

P 69/79 viz středověk.

Středověk

P 83/76 Majetín (okr. Olomouc) — J. Zgažar dal do muzea 11 střepů vybraných z výkopů kanalizace v místě zaniklé tvrze. 1 střep je z 12. stol., ostatní z přelomu 14. a 15. stol. (Burian 1977).

P 88/76 Náměšť na Hané (okr. Olomouc) — z lokality Hrad byly v zámecké sbírce 3 hrnky, 1 nádobkový kachel, spodek poháru, zlomek poklice, 2 střepy,

2 kostěné sanice, 2 podkovy, 2 ostruhy s kolečkem, 1 hrot šípů, 2 hřeby. Soubor je rámcově datovaný do 13. stol.

P 370/77 Přerov (okr. Přerov) — záchranným výzkumem byly odkryty kostrované hroby bez milodiarů, patrně středověké (Dohnal 1980a).

P 375/77 Domašov u Šternberka (okr. Olomouc) — v mohylce označující hranici panství byl nalezen zlomek podkovy a střep.

P 220/78 Olomouc — v sondách v areálu bývalého kláštera na Klášterním Hradisku byly pod mohutnými návažkami zjištěny vrstvy s keramikou 12. až 15. stol. (Dohnal 1980e).

P 222/78 Bílá Lhota (okr. Olomouc) — při stavebních úpravách „jízdárny“ v Arboretu byl prokopán val a v něm nalezeny střepy ze 14. až 15. stol.

P 68/79 Olomouc — výzkum dómského návrší se v r. 1979 soustředil na sondáž v křížové chodbě a v kapli sv. Jana Křtitele. Pod novověkými návažkami odkryl vrstvy z 10. až 14. stol., v kapli též hroby ze 14. až 16. stol. (Dohnal 1981c).

P 278/79 Mladeč (okr. Olomouc) — z výkopů v obci byly muzeu předány dno hrnků a 7 střepů středověkých a novověkých.

Novověk

P 210/76 Olomouc — výzkum studny na rajském dvoře přinesl nálezy z druhé poloviny 18. stol. a mladší (Dohnal 1978d).

Neurčeno

P 85/76 Hustopeče nad Bečvou (okr. Přerov) — u silnice do Valašského Meziříčí leží v poli mohyla. Na úpatí jejího náspu našel dr. Dohnal 3 atypické střípky (Dohnal 1978c).

P 92/76 Unčovice (okr. Olomouc) — z povrchových sběrů a kulturní vrstvy v sondách pocházejí blíže neurčité pravěké střepy (Dohnal 1978).

Literatura:

- V. Burian: 1977: Nálezy středověké keramiky na tvrzišti v Majetíně, PV 1975, Brno 1977, 79—80.
V. Dohnal 1978a: Neolitické nálezy ve Vacanovicích, PV 1976, Brno 1978, 21.
V. Dohnal 1978b: Lužické a laténské sídlištní objekty v Unčovicích, PV 1976, Brno 1978, 43—45.
V. Dohnal 1978c: Slovanská mohyla v Hustopečích nad Bečvou, PV 1976, Brno 1978, 78—79.
V. Dohnal 1978d: Průzkum studny na Rajském dvoře u olomouckého domu, PV 1976, Brno 1978, 83—84.
V. Dohnal 1980a: Stopy mladohradištního sídliště v Přerově, PV 1977, Brno 1980, 80—81.
V. Dohnal 1980b: Zjišťovací sondáž na Křížkovského ulici v Olomouci, PV 1977, Brno 1980, 90.
V. Dohnal 1980c: Stopy laténské sídliště v Olomouci-Nemilanech, PV 1978, Brno 1980, 24.
V. Dohnal 1980d: Středohradištní pohřebiště v Drahlově, PV 1978, Brno 1980, 46—47.
V. Dohnal 1980e: Zjišťovací sondáž na Klášteře Hradisku v Olomouci, PV 1978, Brno 1980, 58.
V. Dohnal 1981a: Nová sídlištní lokalita s páskovou keramikou v Řimicích, PV 1979, Brno 1981, 10.
V. Dohnal 1981b: Pohřebiště lidu lužických popelnicových polí v Olomouci-Neředíně, PV 1979, Brno 1981, 25—26.
V. Dohnal 1981c: Výzkum dómského návrší v Olomouci — 4. etapa, PV 1979, Brno 1981, 48—51.
D. Kaliszová 1983: Archeologická sbírka z muzea v Litovli, Zprávy KVMO 222/83, 35—39.
- Vysvětlivka: PV — Přehled výzkumů

Objevy původní výmalby zámku v Náměšti na Hané

Při obnově výmalby nynějšího hudebního salónu v I. p. v zámku Náměšť na Hané byla odbornými pracovníky Ústředí uměleckých řemesel v Brně odkryta původní výzdoba zámku z období jeho výstavby.¹ Nalezené fragmenty výmalby byly poměrně dobře zachovalé a slohově odpovídaly dekorativnímu stylu tzv. Ludvíka XVI., který se z Francie rozšířil do celé Evropy a i na moravském venkově, kde byly cizí vzory přebírány prostřednictvím vídeňských umělců, se setkáváme s jeho ohlasy.²

Základní vzor je tvořen květinovými kompozicemi v ozdobných rámech (typ tzv. zrcadel), které sledují půdorys místností. Součástí takto pojeté výmalby je také reliéfní pásek a štukový okraj nad okny a nad výklenky pod fabionem. Na stropě je rovněž plastická výzdoba, která byla původně bílá, ovšem při pozdějších přemalbách byla barevně sjednocena se zdmi místností. Předběžně provedené sondy v místnosti sousedící s hudebním salónkem prokázaly existenci stejného typu výmalby a vzhledem k náročnosti snímání pozdějších vrstev malby byl tento úkol převzat ČFVU — podnikem Dílo a vlastní realizací byla pověřena akademická malířka Miroslava Trizuljaková, která pokračovala v práci započaté ÚUR Brno.³ Poněvadž jde shodou okolností o již třetí místnost (ve které byla restaurována výmalba), které jsou všechny situovány do průčelí střední části zámku, které je i architektonicky zdůrazněno vnějším členěním a jistou ozdobností (rizalit a tympanon s dvojnásobným harnachovským erbem), dá se předpokládat, že výmalba reprezentativních místností zámku byla v jistém smyslu jednotná.⁴

Při obnově výmalby byly zjištěny zatím tyto neznámé údaje:

1. Místnost, restaurovaná M. Trizuljakovou, která měla funkci jakéhosi předpokoje, byla vybudována vestavěním dřevěných příček.
2. V hudebním salónu, který je rohovou místností I. p. se dvěma průčelnými okny, bylo ještě třetí okno proti vstupu, tedy směřující do boční partie přilehlého parku. Zdá se, že bylo zazděno až koncem 19. století nebo při opravě po koupi zámku Ottahalem, pokud dobová pohlednice z Náměště zobrazuje alespoň přibližně tehdejší stav.⁵

Jak bylo řečeno výše, původní rokoková výmalba místností je rozdělena do několika polí v souladu s obdélníkovým půdorysem, který má zaoblené rohy. Jednotlivá pole jsou tvořena páskovými rámy s rokaiovými a květinovými motivy, jejichž vyvrhlením či ústředním bodem je kytice. Tato původní, slohově velmi čistá malba má jemnou barevnost, zářivou, důmyslně sladěnou kompozici i v odstínech. Zřejmě kolem roku 1918 byla provedena v celém zámku rekonstrukce topení a jeho převedení na ústřední vytápění (litinové články) a při té příležitosti byly všechny místnosti v reprezentativní části zámku přemalovány pseudorokokovými dekorativními malbami s rámuječnými články a květinami, které nesledovaly původní členění stěn, ani rozvrh a charakter ornamentu. Rovněž tímto malířem⁶ nebyly dodrženy kvality původních barevných tónů (např. plocha stěny původně v sytém starorůžovém tónu) a tím došlo k většímu barevnému kontrastu s modrozelenými tóny rámuječích článků s rokokovými ornamenty. Obdobný posun barevných valérů se ukázal i u červených, modrých a žlutých tónů květin.⁷

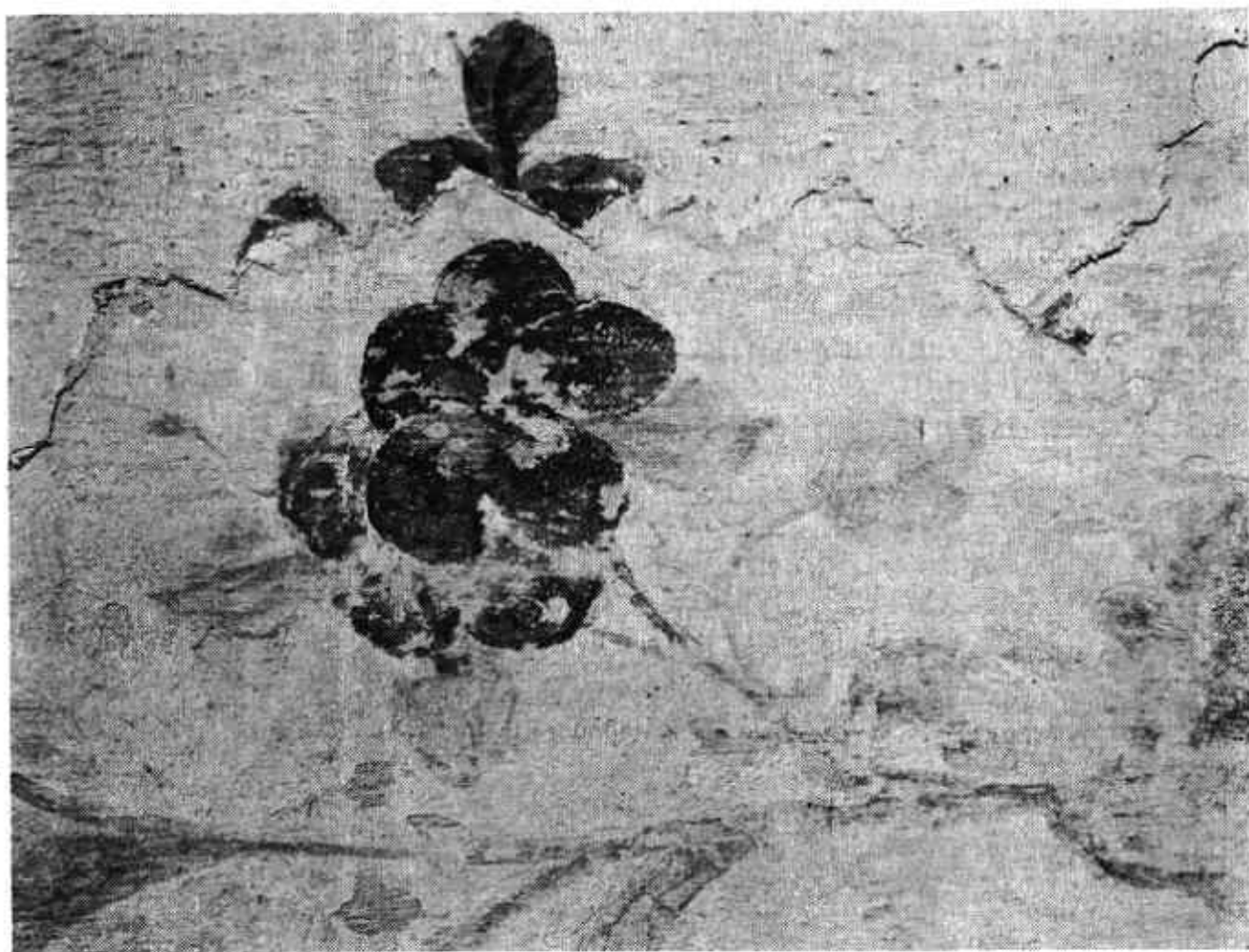
Celkový charakter přemalby v kresbě i v celkovém výtvarném pojetí je velmi hrubý a podprůměrné kvality. V současné době je stav maleb velmi špatný, protože malba i s omítkou je zvláště v některých prostorách popraskaná, narušená trhlinami, na většině plochy otřelá a celý povrch je značně zašpiněn. Ve většině místností je omítko zvětřelá, mnohde se odděluje od podkladu a mnohde je nahrazena novou.⁸

Při odkrývání pozdějších přemaleb se objevila malba, která byla nanášena v několika vrstvách, počínaje růžovým podkladem, na kterém byla nanášena další vrstva lomené růžové. Na tomto podkladu jsou namalovány ornamenty a iluzivní prvky v jasných barevných odstínech, které vznikly použitím velmi jemných pigmentů pojených vápennou hmotou.

Při restaurování (jde o akci, kdy restaurováním byla pověřena M. Trizuljaková) postupovala restaurátorka tak, že novodobé vrstvy přemaleb sejmula pomocí skalpelu, čímž bylo dosaženo maximální šetrnosti vůči původní malbě. Dále očistila stěny od zbytků přemaleb a zafixovala původní malbu. Vzhledem k charakteru dochování bylo nutné zpevnit podklad injektáží, praskliny a díry v omítce byly vytmeleny vápennou maltou.⁹

Retuš provedla M. Trizuljaková stálými anorganickými pigmenty (siena pálená, vápenná běloba, okr atd.), které byly pojeny směsí vajíčka s vápennou vodou s vajíčkem a s přidáním 0,25 % roztoku Lastanoxu.¹⁰

Konečný výsledek při konfrontaci s provedenou výmalbou tzv. „zlatého salónku“ v 70. letech Ústředím uměleckých řemesel je značně kontrastní a rozporný. Nesporně se ozřejmil a vynikl charakter původní rokokové dekorativní výmalby z doby výstavby zámku. Na druhé straně striktní šetrící restaurátorská práce působí zvláště na nejširší návštěvníckou obec nehotově a celkový účín výmalby je značně nižší než v těch salónech, které restaurovalo Ústředí řemesel v Brně.

Náměšt na Hané (okr. Olomouc), zámek. Odkryv původní nástěnné malby.
Foto J. Schubert.

Konfrontace, která se tak nabízí, by měla zvláště pracovníkům státní památkové péče dodat konkrétní podnět nejen k zamyšlení a teoretickému zdůvodnění těch či oněch postupů v restaurátorské praxi. Respektování jednotného působení vybraného celku ve všech jeho částech by nemělo být rušeno ani nevhodným zásahem instalačním a zvláště pak restaurátorským počinem, jehož trvání či případné odstranění je velmi komplikované. Výsledkem by pak mělo být jednotné stanovisko k restaurátorským postupům na památkových objektech, a to takové, aby momentální vizuální zážitek diváka — návštěvníka nebyl spíš horší než kladný.

Zámek v Náměšti na Hané je objektem se vzrůstající návštěvností a tomu ty měly odpovídat restaurátorské i údržbové práce jak po stránce kvality práce a vysoké odbornosti, tak i kvantity. Že se tak v současné době nedaří ke škodě objektu samotného, je zřejmé. Proto tím více je zapotřebí spojit síly a řešit problémy jak s kapacitami, tak s vytvářením perspektivních záměrů a plánu restaurátorských prac..

Marie Hertlová

Poznámky:

1 Václav Burian, Zámek v Náměšti na Hané, 1954. — Marie Hertlová, Syllabus zámku Náměšť na Hané, nepubl. rkp. 1984. — Otázka datování je stále nejasná. Upřesnění mohou podat pouze zatím nepublikované a autorce neznámé archivní materiály, které se mohou vyskytovat příp. i mimo území ČSSR. Práce na odkrytí původní výmalby započaly v r. 1980.

2 Jiří Kroupa, F. A. Grim Architektura moravského osvícenství a její sociální pozadí. Studie Muzea Kroměřížska '81, Kroměříž 1981.

3 HS uzavřena v roce 1981, práce v tomto salónku ukončena v r. 1983.

4 Z nedostatku kapacit a možností nebyl zatím proveden průzkum v místnostech situovaných do nádvoří a v traktu, kde se předpokládají nereprezentativní funkce objektu. Výhledově se s tímto průzkumem počítá v příští pětiletce.

5 Litografická pohlednice vyd. F. Hoblíkem v Pardubicích z období tzv. „dlouhých adres“, tedy ohraničená rokem 1898 by na to ukazovala. Nejstarší známý pohled na zámek je obraz zatím neznámého autora z počátku 19. století umístěný v zámku a ten ona okna na protilehlé straně znázorňuje (ta jsou tam ovšem dodnes). V tomto roce zakoupil zámek František Ottahal z Olomouce od hrabat Kinských.

6 Dá se předpokládat účast olomoucké firmy Antonín Drábek, což ovšem nemáme doloženo.

7 Pechová, Zápis z prohlídky z obnovy dek. nástěn. maleb v Náměšti, 1980.

8 Poslední malování místností muselo být před rokem 1945, za posledních soukromých majitelů Ottahalů.

9 Pro injektáž byl použit Disapol ředěný vodou v poměru 1:2.

10 Technologický postup je popsán v restaurátorské zprávě M. Trizuljakové z r. 1983, uložené v KVMO.

Vyobrazení na obálce:

1. Pražské groše Karla IV. (1346—1378) z nálezů u Horní Loděnice (okr. Olomouc): líc (inv. čís. N—16905), rub (inv. čís. 16896). Foto V. Bittner.

2. Nález pražských grošů Karla IV. z katastru Horní Loděnice. Foto V. Bittner.
(V. Burian, Nález pražských grošů Karla IV. (1346—1378) u Horní Loděnice — Nových Dvorců a problematika historie Ulrichovy Vsi)

3. Uničov, kostel r. 1885, fotografie A. Mitschaly (č. kat. 14).

4. Uničov, nadnice r. 1885, fotografie A. Mitschaly (č. kat. 18).

(V. Kollmann, K ikonografii Uničova)

Zprávy Krajského vlastivědného muzea v Olomouci č. 234.

Vydalo Krajské vlastivědné muzeum v Olomouci, nám. Republiky 5/6

Odpovědný redaktor dr. Vlastimil Tlusták.

Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p., závod 11, tř. Lidových milců č. 5, Olomouc

Rukopis odevzdán do tisku 19. 12. 1984

Reg. zn. RM 134

Mhr. Neustadt, Mitte der Achtziger-
jahre, Gedächtnis des H. Obersteiner-
verweiltes Hinner.

